

Lőrincz Árpád

Ťažba železných rúd v Licinciach

Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány
R u d a b á n y a
2019

Predtlačová príprava:
HADOBÁS SÁNDOR

Lektorovali:
Dr. h. c. prof. RNDr. MIKLÓS LÁSZLÓ, DrSc.
Dr. SZAKÁLL SÁNDOR

Na obálke: Pohľadnica o Licinciach

ISBN 978-963-89609-7-9

Vydal
Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány
Rudabánya, 2019

© Ing. Árpád Lőrincz, PhD

Autori fotografií: © Peter Breznaník, Árpád Lőrincz,
Béla Hisnyay-Heinzelmann, Géza Kulcsár

Jazyková korektúra: Mgr. Silvia Diabelková

Prvé vydanie

Zodpovedný vydavateľ: a Bányászattörténeti Kutatások Alapítvány
Kuratóriumának elnöke. – *Tlač:* Könyvműhely, Miskolc

Úvod

Pri strednom toku rieky *Muráň*, alebo ako ju tu volajú *Muráňka*, leží malá dedina, niekde na polceste medzi *Revúcou* a *Tornaľou*, ktorú nazývajú *Licince*. Patrí medzi najstaršie osídlenia v „*Gemersku*”. Prvá písomná zmienka o obci je z 13. storočia, keď v roku 1243 v jednej donačnej listine kráľa *Bela IV.* môžeme čítať o *Licinciach*. To znamená, že obec už existovala počas vlády *Arpádovcov* a nezanikla ani v ťažkých časoch tatárskych vpádov.

Obyvatelia *Liciniec* hovoria väčšinou maďarsky a sú rímskokatolíckeho vyznania. Už v stredoveku mala obec svoj kostol a jeho patrónom bol *svätý Mikuláš*. Patrónom súčasného kostola, ktorý bol postavený na mieste starého v prvej polovici 19. storočia, je tiež *svätý Mikuláš*. Je zaujímavé, že za niekoľko stáročí si obyvatelia obce ustrážili svoju vieru a dodnes sú rímskokatolíckeho vyznania.

Licinčania sa zaoberali hlavne poľnohospodárskou výrobou, ale v obci bolo významné aj hrnčiarstvo. Práve títo hrnčiari boli najznámejší, a ich výrobky sa dostali aj do najvzdialenejších častí

Uhorska. Patrili medzi tých gemerských hrnčiarov, ktorí boli známi v celej krajine.

Na dvoch koncoch obce sa nachádzajú dva kaštiele, ktoré dali postaviť niekdajší zemepáni *Liciniec – Csernyusovci* v 18. storočí. Patrili medzi významné rody *Gemera*. V *Licinciach* vlastnili veľké statky. Okrem toho sa zaoberali aj baníctvom a hutníctvom železa. Preto nie je vôbec prekvapujúce, že aj v *Licinciach* vlastnili železiareň, pretože sa tu v 19. a 20. storočí ťažila železná ruda.

Práve touto činnosťou sa zaoberá táto monografia. Spomína na tých baníkov, geológov, furmanov, ktorí sa aktívne zúčastnili na ťažbe železných rúd v *Licinciach* a patrili do skupiny gemerských baníkov, ktorí sa zaslúžili o to, že gemerské baníctvo a výroba železa na konci 19. storočia patrili medzi najvýznamnejšie v celom *Uhorsku*.

Túto knihu venujem všetkým, ktorí sa zaujímajú o baníctvo alebo históriu, ale aj tým, ktorí by si chceli rozšíriť svoje vedomosti o gemerskom regióne.

Touto cestou by som sa chcel poďakovať všetkým, ktorí mi pomáhali pri písaní a vydávaní tejto publikácie. Moje poďakovanie patrí *Silvii Diabelkovej* za jazykovú korektúru, pánom profesorom *Lászlóvi Miklósovi* a *Sándorovi Szakállovi* za lektorovanie a *Sándorovi Hadobásovi* za tlačovú prípravu a všetkým, ktorí sa veľmi aktívne prispeli k vydaniu tejto monografie.

Autor

Modlitba baníkov

„Ó, všemohúci a dobrotivý Pane Bože,
od ktorého všetko zlato, striebro, mosadz, meď, cín, železo
a všetky rudy i kovy pochádzajú,
prosím Teba,
požehnaj môjmu do tejto bane vchodeniu a z nej vychodeniu.
A pomáhaj mi,
aby som mohol s hojným úžitkom a prospechom pracovať,
a tak seba i svojich domácich poctivo živiť.
Chráň ma svojimi svätými anjelmi od každého úrazu,
škodného pádu, od zlého a zhubného podzemného vetra
a od nečakaného časného i večného zahynutia.
Ak by som ale v bani mal ostať a svoj život časný stratiť,
staň sa Tvoja vôľa,
potom už chráň dušu moju od večného zatratenia
a prived' ju k večnému osláveniu pre Ježiša Krista,
Pána a Spasiteľa a Vysloboditeľa nášho.
Amen.“¹

¹ JAKOBEI, Pavel: *Duchovní poklad*, str. 737.

Baníctvo na Gemeri

Dnešný región *Gemer* je územie súčasného *Slovenska*, ktoré sa v čase existencie *Uhorska* nachádzalo na území župy *Gemer – Malohont*. V dnešnej dobe sa väčšia časť *Gemera* nachádza na *Slovensku* a menšia, juhovýchodná, časť v *Maďarsku*.

„*Gemer je Uhorsko v malom*”, hovorilo sa v tých časoch a myslelo sa na geografickú, jazykovú, etnickú, cirkevnú rôznorodosť, na prírodné krásy, ale aj na dôležitosť územia².

Kým južnú časť *Gemera* charakterizovala hlavne poľnohospodárska výroba, v severnej časti prevládalo baníctvo. Banícku oblasť nachádzajúcu sa na južnej a juhozápadnej strane *Spišsko-gemerského rudohoria* ohraničujú z východu *Bôrka*, zo západu *Ti-sovec*, z juhu *Plešivec* a *Ardovo* a na severe *Dobšiná* a *Mlynky*³. *Spišsko-gemerské rudohorie* je veľmi bohaté na ložiská rudných surovín, preto bolo na tomto území baníctvo vždy veľmi významné. Podľa viacerých zdrojov – hlavne z 19. storočia – sú začiatky gemerského baníctva spojené *Kvádmi*, *Kotínmi* a *Sarmatmi*. Toho názoru bol aj *Jozef Volný*⁴, ktorý vo svojej monografii o gemerskom baníctve (*Gömör megye bányaipara*) písal, že baníctvo a hutníctvo na *Gemeri* začali vykonávať slovanské kmene *Sarmati* a *Jazygovia*, aj príslušníci germánskych kmeňov – *Kvádi* a *Kotíni*. Podobne to charakterizoval už aj *Bartholomaeides*⁵, a na základe jeho názorov aj ďalší neskorší odborníci, že v okolí horného toku *Hrona* a severnej časti *Gemera* už banskú činnosť a hutníctvo železa v rímskych časoch realizovali *Kvádi* a neskôr *Slovania*. Táto

² B. KOVÁCS I.: *Gömörország*. Rimaszombat, 2009.

³ BATTÁ I.: A gömöri bányászat múltjából. = *Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei* III. Rudabánya, 2006.

⁴ VOLNY J.: *Gömör megye bányaipara*. = Hunfalvy János (red.): *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása*. Pest, 1867. – Reprint: Rudabánya, 2003.

⁵ BARTHOLOMAEIDES, L.: *Inclyti Superioris Ungariae comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica*. Leutschoviae, 1806-1808.

ich činnosť pokračovala aj v období sťahovania národov. Prvá písomná zmienka o banskej činnosti v *Rudohorí* a v *Severnom Gemeri* pochádza od rímskeho historika *Tacia Cornelia*, ktorý za zakladateľov baníctva v tomto regióne určil *Kotínov*. Kmene *Kotínov* sú keltského pôvodu a vo väčšine prípadov obývali horské zalesnené územia alebo južné strany zalesnených hôr, ktoré hraničili s germánskymi územiami. Presne takéto územia sú v *Rudohorí* a podľa viacerých odborníkov ide práve o naše *Rudohorie*. *Kotíni* sa zaoberali baníctvom, hlavne hutníctvom a výrobou železa. Historici považujú aj *Kvádov* za národ zaoberajúci sa ťažbou surovín, ktorí ale pôvodne vo svojich baniach využívali rímskych otrokov a *Kotínov*. Neskôr už aj sami začali s bankskou činnosťou. *Kvádi*, podľa *Gustáva Eiseleho*⁶, počas šiestich storočí priamo alebo nepriamo vplývali na ťažbu a obchodovanie s rudami v severnej časti *Gemera*.

Podľa novších výskumov *Attila Paládi-Kovács*⁷ nie celkom súhlasí s týmto všeobecne uznávaným názorom. Vo svojom diele *Régi bányászélet Gömörben* píše, že v 10. až 13. storočí patrila medzi najdôležitejšie územia ťažby železnej rudy severná časť *Boršodu*, kde výroba železa zanikla v 13. storočí. Práve vtedy, keď sa začala ťažba týchto rúd v gemerských a spišských regiónoch. Podľa neho sa práve pôvodní boršodskí baníci a hutníci presťahovali na sever *Gemera*, kde boli veľmi bohaté náleziská rúd. Podľa neho nič nedokazuje, že by do 13. storočia existovalo kvádsko-slovenské baníctvo na *Gemeri*.

Napriek tomu historička *Monika Skalská*⁸ vo svojej knihe „*Jelšava a Jelšavské panstvo v stredoveku*“, ktorá vyšla v roku 2009, nevyklučuje túto možnosť. To, že sa zatiaľ nenašli dôkazy o starovekom baníctve vysvetľuje nedostatočnou archeologickou preskú-

⁶ EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monografiája. Első rész. Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monografiája*. Selmeczbánya, 1907.

⁷ PALÁDI-KOVÁCS A.: *Régi bányászélet Gömörben*. = *Ethnographia*, 96. évf. 1985.

⁸ SKALSKÁ, M.: *Jelšava a Jelšavské panstvo v stredoveku*. Martin, 2009.

manosťou územia. Podľa autorky je toto územie bohaté na rudné ložiská, hlavne na železorudné, čo je však nepriamy dôkaz.

Prvé významné banícke a hutnícke nálezy na *Gemeri* pochádzajú z obcí *Imola* a *Trizs* v *Maďarsku*. Tu sa našli nálezy šachtových pecí z 10. až 13. storočia. Okolo pecí sa našla aj ruda pripravená na vsádzanie do pecí. Významná hutnícka a železiarska činnosť sa vykonávala na prelome 11. a 12. storočia aj v okolí obce *Šomkút*. *Šomkút* bolo stredoveké osídlenie, dnes už neexistujúce, neďaleko *Gemerského Sadu*. Podľa vykonaného výskumu sa dokázalo, že okrem miestnych železných rúd (hematit) sa tu spracovávali aj rudy (limonit) dovážané z iných miest. Pravdepodobne išlo o rudy z neďalekého *Hrádku* a z ložísk okolo *Rákoša* a *Železníka*. Keďže v *Šomkúte* sa vo väčšom množstve objavili výrobné zariadenia, je pravdepodobné, že tieto výrobky neslúžili len miestnym obyvateľom, ale dodávali ich aj okolitým obciam. Pravdepodobne sa vyrábali výrobky aj priamo pre kráľa alebo jeho ľudom, keď sa nachádzali v kráľovskom hrade v *Turni*.

Podľa *Attilu Paládi-Kovácsa* osídlenie gemerského baníckeho územia a otvorenie baní začalo na začiatku 13. storočia. Odvtedy už baníctvo existovalo neprerušene, aj keď sa jeho ťažisko postupne presunulo z juhu na sever. Za najjužnejšiu obec gemerského baníckeho územia môžeme považovať *Ardovo*. Odtiaľ sa rozprestiera v tvare vejára smerom na sever ku miestam, kde sú prameňiská *Turca*, *Slanej* a *Gelnice*. Najstaršie osídlenia, ktoré majú niečo spoločné s baníctvom alebo hutníctvom boli *Plešivec*, *Brzotín*, *Štítnik* a *Ardovo*. V *Ardove* už v roku 1320 existovali bane na olovo a v *Brzotíne* sa ťažilo zlato a striebro. *Rožňava* je prvýkrát spomenutá v roku 1291 v donačnej listine kráľa *Andreja III*. Začiatky banskej činnosti v tomto regióne sú späté s nemecky hovoriacimi odborníkmi.

V neskorších obdobiach sa v gemerskej oblasti ťažili rôzne rudy, ako zlato, striebro, meď, kobalt, antimón, nikel, olovo, zinok a hlavne železo.

Zo železných rúd mali najväčší význam siderity, ktoré sa v oblasti vyskytovali v dvoch formách. Prvé sú hydrotermálneho⁹ pôvodu, nachádzajúce sa v žilách. Miesta výskytu na *Gemeri: Drnava, Krásnohorské Podhradie, Rožňava, Nadabula, Rudná, Rakovnica, Rožňavské Bystré, Vlachovo a Vyšná Slaná*. Druhú skupinu tvoria ložiská sideritu, ktoré vznikali metasomatickým¹⁰ spôsobom a majú šošovkovitý tvar. Najznámejšie ložiská: *Dobšiná, Mlynky, Nižná Slaná, Gočovo, Brdárka, Čierny Potok, Petrovo, Rákoš, Sirk, Železník, Turčok, Ochtiná a Hrádok*. Okrem toho sa vyskytuje na *Gemeri* aj hematit (krveľ) v *Bôrke* a v *Licinciach*, oker v *Železníku*. Na vrchných častiach týchto primárnych železných rúd (v „železnom klobúku“) sa nachádzajú sekundárne zrudnenia, hlavne li-monity, ktoré vznikali oxidáciou týchto primárnych rúd. Limonity sa dobývali prakticky na všetkých ložiskách.

Hydrotermálne žilné ložiská rúd medi sa dobývali v *Bôrke, Kováčovej, Drnave, Krásnohorskom Podhradí, Pači, Rožňave, Nadabuli, Betliari, Gemerskej Polome, Vlachove, Rejdovej*, ale hlavne v *Dobšinej*, na *Hrádku* a v *Rákoši*. Žily medených rúd obsahujú aj viac-menej striebra a ťažili sa aj v *Rožňave, Nadabuli* a v *Dobšinej*.

⁹ Hydrotermálny roztok alebo hydrotermálne fluidum predstavuje zvyškové fluidá vznikajúce z magmy počas neskorých štádií kryštalizácie, ale aj pri metamorfných procesoch a bežne obsahujúce väčšie obsahy rozpustených kovov. Časť vody hydrotermálnych roztokov môže pochádzať z podzemných vôd, dažďovej (meteorickej) vody, morskej a povrchovej (sladkej) vody. Zohriate roztoky môžu transportovať rozpustené kovy k zemskému povrchu. Obsahujú hlavne vodu o vysokej salinite, ktorá je vysoko chemicky aktívna a reaguje s okolitými horninami. Kovy rozpustené vo forme iónov následne môžu kryštalizovať pri poklese tlaku a teploty, zmene pH prostredia alebo zmene prítomnosti kyslíka. Vytvárajú následne rudné žily, často v puklinách, pozdĺž ktorých najčastejšie pohybujú. Vznikajú tak hydrotermálne ložiská. (Zdroj: Internet.)

¹⁰ Metasomatické ložiská vznikli zatláčaním starších karbonátov hydrotermálnymi roztokmi, majú zväčša šošovkovitý tvar. Ich dobrý príklad je ložisko pri Nižnej Slanej. (Zdroj: Internet.)

Hydrotermálne antimonové žily rúd s obsahom zlata sa dobývali v *Betliari*, *Čučme* a v *Rožňave*. Vo vrchných častiach žíl po zvetraní a po odplavení vodou vznikali miesta na rýžovanie zlata.

Rožňavská Metercia (1513) z farského kostola v Rožňave - neskorogotický obraz sv. Anny Svetkovej s krajinným pozadím s výjavmi z banického života.¹¹

¹¹ Fotka vyhotovená z kópie maľby od Anny Svetkovej, ktorá sa nachádza v zbierke *Banického múzea* v Rožňave.

Ortuť, ktorá sa väčšinou nachádza v spoločnosti sideritu vo forme tetraedritu a cinabaritu sa ťažila v *Nižnej Slanej*, *Čiernom Potoku* a v *Dobšinej*.

Baryt sa dobýval v *Krásnohorskom Podhradí*, oloveno-zinkové rudy v *Arдове*, kobalt-nikel v *Dobšinej* a mangán v *Čučme* resp. v *Betliari*.

Z nerudných surovín sa magnezit ťažil v údolí *Muráňa* v *Ploskom*, *Turčoku*, *Jelšave*, *Teplej Vode*, *Hačave*, chryzotyl-azbest a serpentinit v *Dobšinej* a mastenec v *Rimavskej Bani* a v *Hnúšti*.¹²

¹² BATTA I.: A gömöri bányászat múltjából. = *Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei* III. Rudabánya, 2006.

Licince

*Lincha – Lybice – Lyuche – Luccse – Lyche – Lycze – Licze –
Liczine – Liczincze – Lice – Lycinec – Licince*

Krátka história obce

Obec *Licince* leží v juhozápadnej časti *Slovenského krasu* na nive v doline rieky *Muráň*, približne v polceste medzi *Tornalou* a *Revúcou*, a patrí medzi najstaršie osídlenia *Gemera*. Jej názov podľa *Bálinta Ilu*¹³ pochádza z mena *Laurentius*. Vznikla pravdepodobne v 12. storočí, bola majetkom kráľa a súčasťou gemerského panstva. Obec založili ľudia z hradu *Gemer*¹⁴.

Prvá písomná zmienka *Liciniec* je z roku 1243. Vtedy kráľ *Belo IV.*¹⁵ daroval toto územie synom *Matúša*, najpravdepodobnejšie z rodu *Ákošovcov*, bratom *Filipovi* a *Detrikovi* za ich hrdinský boj proti *Mongolom (Tatárom)*. Spolu s obcou *Kameňany* boli vyňaté z panstva hradu *Gemer* a pripojené ku panstvu bána *Boršu*. Celé panstvo, ktoré sa skladalo z dvoch častí, dostali bratia *Filip* a *Detrik* od kráľa. Staršia i novšia slovenská a maďarská historiografia radí týchto dvoch súrodencov jednoznačne do rodu *Ákošovcov*, aj keď sa to v zachovaných prameňoch vyslovene nikde nespomína¹⁶. História *Ákošovcov* siaha až do 11. storočia, odkedy hrali členovia rodiny veľmi významnú úlohu v histórii stredovekého *Uhorska*.

Donačná listina menovite spomína jednotlivé obce, ktoré kráľ daroval súrodencom, medzi inými aj *Licince* a presne popisuje vtedajšie hranice obce. „*Prvý medzník Lincha je na križovatke štyroch ciest pri signe Karachon, ďalší je pri Melete, odkiaľ hranica pokračuje po obvode hôr a vedie k mohyle, ktorá je pri To-*

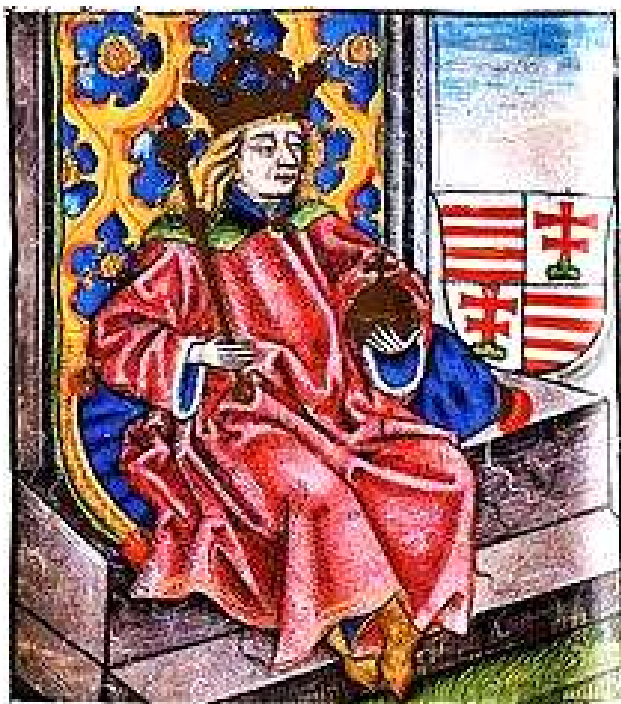
¹³ ILA B.: *Gömör megye*. III. köt. Budapest, 1946. Magyar Tudományos Akadémia.

¹⁴ ILA B.: *Gömör megye*.

¹⁵ *Belo IV.* (maď. *IV. Béla*) (1206–1270) bol slavónskym údelným vojvodom v rokoch 1220–1226, sedmohradským údelným vojvodom v rokoch 1226–1235 a uhorským kráľom v rokoch 1235–1270, z rodu *Arpádovcov*. Rodičia: *Ondrej II.*, uhorský kráľ a *Gertrúda*, dcéra istrijsko-kraňského markgrófa a meranského vojvodu *Bertolda IV.* Manželka: *Mária Laskarisová*, dcéra nikajského cisára *Teodora I.* (Zdroj: Internet.)

¹⁶ TIHÁNYIOVÁ, M.: *Bubekovci z Plešivca*. Georgius Bubek, 2017.

polche, cez Ilswu a Topolchu, cez Ilswu nad Katuspatak; cez údolie Melete stúpa na vrchol kopca k lipe, ktorá je vedľa hradnej cesty. Po tejto ceste pokračuje na západ k Stachuru, ktorého územie delí veľká cesta, po ktorej hranica postupuje k Pribusu, odtiaľ k Durusku k mohyle a ďalej k Sumuspataku, odtiaľ stúpa k Bakuspataku a tu po obvode kopca prechádza na Kuzkerez, odtiaľ zostupuje k Lipoupataku a k Ilswu, prechádza cez skalnatý kopec označený medznikom k Chakanu a po ceste sa vracia nazad k prvému medzniku.”¹⁷

Zobrazenie Bela IV. v Kronike Jána z Turca.¹⁸

¹⁷ HAJSTER, E.: *Jelšava*. Jelšava, 1998.

¹⁸ *Kronika Jána z Turca* alebo *Uhorská kronika Jána z Turca*, alebo *Kronika Uhrov* (lat. *Chronica Hungarorum*) je kronika, ktorá vyšla

Na donačnej listine, napísanej v latinskom jazyku je názov obce v tvare *Lincha*.

Filip sa v nasledujúcom období vytráca z dejín hornogemerských majetkov, nie je známe z akého dôvodu. Po roku 1243 vystupoval ako výlučný vlastník týchto majetkov už len *Detrik*, následne jeho syn *Benedikt* a vnuci: *Ladislav*, *Mikuláš*, *Štefan*, *Dominik*, *Ján* a *Peter*.

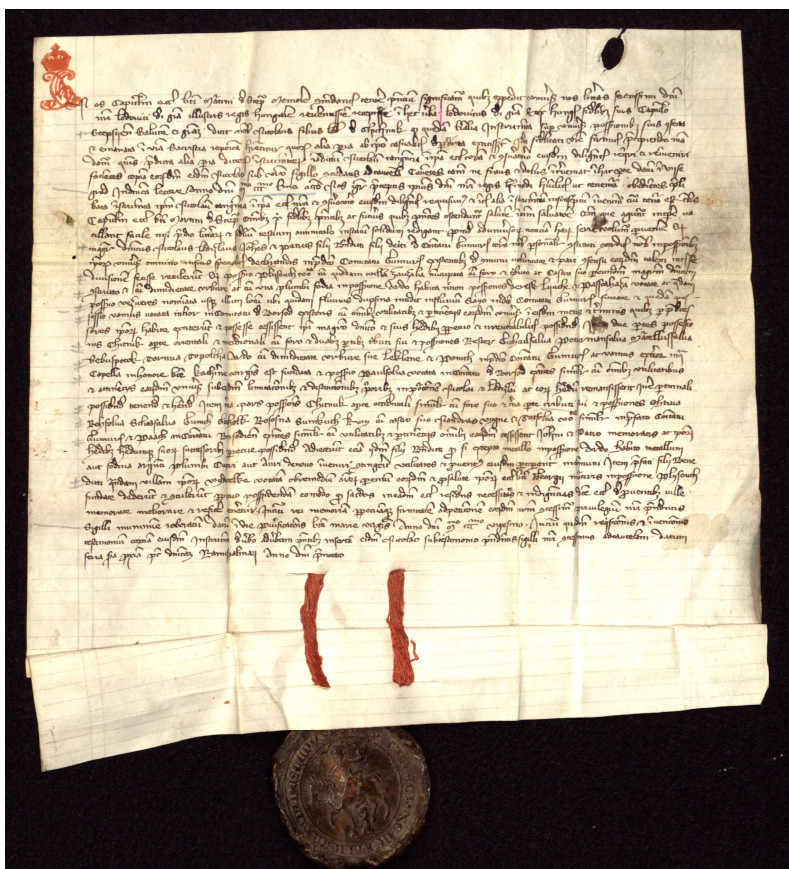
V roku 1318 vnuci *Detrika* z rodu *Ákošovcov*, synovia *Benedikta* – *Dominik*, *Mikuláš*, *Ladislav* a *Peter* – oznamujú *Spišskej kapitule*, že si medzi sebou rozdelili svoj majetok ležiaci na území nazývajúcim sa *Erdeuhat*. Zároveň sa však všetci štyria zaväzujú, že len čo sa vráti z väzenia *Matúša Čáka* ich brat *Ján*, sú mu povinní, podľa dedičského práva, odovzdať pätinu zo všetkých majetkov. Podľa dohody získali *Plešivec* s *Ardovom* (*Plusuch et Ordou*) spolu s ďalšími gemerskými dedinami bratia *Dominik* a *Mikuláš*. Na listine sa nachádza názov obce v tvare *Lybice*.

O dva roky neskôr, vo februári 1320, vnuci *Detrika* už aj s *Janom* dostavili sa pred *Spišskú kapitolu* a upresnili prerozdelenie majetku z roku 1318. Toto druhé prerozdelenie dáva *Dominikovi* a jeho potomkom plešivecké panstvo. V tejto listine je spomenutý aj hrad v *Plešivci*, ktorý dal medzitým postaviť *Dominik*. Jeho bratia, *Ladislav* a *Mikuláš*, získali štítnické panstvo. Listina menovite spomína aj obec Licince: „...*dediny Držkovce, Licince a Pašková, dedina Gemerská Poloma, miesto kde sa potok Dobšiná vlieva do rieky Slanej v Gemerskej stolici, majetky v Sajóvámos v Borsodskej župe so všetkými príjmami a ziskami a so všetkými majetkami v hraniciach ako ich zanechali predkovia sa odovzdajú Dominikovi a jeho dedičom do časovo neobmedzeného a nezrušiteľného vlastníctva.*”¹⁹ Názov obce na tejto listine je v tvare *Lyuche*.

Na základe tohto delenia sa stal *Plešivec* majetkom *Dominika* a *Štítnik* s prislúchajúcim panstvom majetkom jeho bratov. *Dominik* a jeho synovia *Štefan* a *Juraj* sa stali zakladateľom rodu *Bubekov-*

prvýkrát 20. marca 1488 v *Brne*, a ktorej autorom bol prvý známy laický spisovateľ v *Uhorsku*, *Ján z Turca*. (Zdroj: Internet).

¹⁹ LŐRINCZ Á.: *Zabudnutá baňa*. Rudabánya, 2014.

Listina z roku 1320.

(Foto: Magyar Országos Levéltár, OL DL 1986.)

cov (Bebek)²⁰. Štyria bratia, ktorí vlastnili panstvo *Štítnika* založili rod *Štítnických* (*Csetneki*). *Bubekovci* (*Bebek*) a *Štítnickí* majú spoločný pôvod.

²⁰ Obidve verzie mena sú v podstate správne. Verzia *Bubek* sa vyskytuje vo väčšine stredovekých listín (príklad jednej z listín na str. 90 v knihe *Bubekovci z Plešivca*). Na oboch zatiaľ známych celých stredovekých kamenných epitafoch *Juraja* a *Ladislava* v plešiveckom a hrhovskom

Dôležitosť obce dokazuje aj to, že na začiatku 14. storočia už mala kostol, ktorý bol postavený pravdepodobne ešte pred inváziou *Tatárov (Mongolov)*. O tom svedčí zoznam vyberateľov pápežskej desatiny z rokov 1332–1337. Je to prvý, doteraz zachovaný, zoznam, ktorý zahŕňa takmer všetky farnosti *Uhorska*. Všetky v tomto zozname spomenuté obce už v 13. storočí určite existovali. Tento zoznam má obrovský význam z hľadiska histórie cirkvi, hospodárstva a geografie, z ktorého presne môžeme vyčítať zloženie diecézy, farností, mená farárov, množstvo zaplatenej desatiny. Na základe zaplatenej desatiny sa dá zistiť veľkosť, príjmy a veľkosti farností. Z dôvodu veľkého množstva zničených a stratených písomností počas uplynulých stáročí sa veľa obcí v tomto zozname spomína prvýkrát. Pôvodné zoznamy sa nachádzajú vo vatikánskom archíve. Registre zostavili zahraniční pápežskí kolektori (vyberači desiatkov) pravdepodobne z *Francúzska*, ktorí zapisovali názvy obcí foneticky tak, ako to počuli od kňaza. Preto sú v niektorých prípadoch na nepoznanie skomolené. Názov obce *Licine* zapísali v tvare *Lucsse* a kňazom, ktorý poskytol informácie pre pápežských kolektorov bol *Mikuláš (Item Nicholaus sacerdos ecclesie sancti Nicholai de Lucsse)*²¹.

Podľa registra vyberačov pápežskej desatiny z rokov 1332–1337 v gemerskom dekanáte na území *Gemerskej stolice* bolo 71 farností, medzi ktoré patrili aj *Licine*. Kostol už aj vtedy bol zasvätený sv. *Mikulášovi*²².

V roku 1379 kráľ *Eudovít I. (Veľký)* daroval pozemky *Abaffyovcom*, ale neskôr sa vrátili do majetku *Bubekovcom (Bebek)*.

kostole sú vysekané verzie mena *Bubek*. Na *Gemeri* je v hovorovej komunikácii zaužívaná verzia mena *Bebek* podľa novovekých posledných členov rodu. V slovenčine sa používa stredoveký variant mena, v maďarčine je preferovaná renesančná. (Zdroj: Internet).

²¹ IPOLYI A.: *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai 1281-1375*. Budapest, 1887.

²² ORTVAY T.: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején*. Budapest, 1891.

V roku 1427 patrili *Licince* medzi významné obce, keď rodine *Bubekovcom* (*Bebek*) platili dane za 39 port (*Lyche filiorum Bw-bek*)²³. Z toho vidno, že v tom čase to bola významná obec, lebo napríklad aj *Plešivec* platil dane len za 52 port.

V 15. storočí, v čase *Hunyadiovcov*, mali tu majetky aj *Rád pavlínov* z *Gombaseku*²⁴. V tom čase bola obec spomínaná v tvare *Lyche*²⁵.

Počas tureckých vojen počet obyvateľov značne poklesol, v roku 1551 to už bola len tretina ako pred tureckým vpádom. Z dôvodu tureckej okupácie a nekonečného robotu, ktorý žiadali páni z hradu *Szendrő* na konci storočia, bola obec skoro vyľudnená²⁶. V 17. storočí, keď obec patrila do majetku *Františka Wesselényiho*, sa začala znovu pozdvíhať. V roku 1672 už bolo 28 nevoľníckych pozemkov a v obci bol aj jeden vodný mlyn s dvoma kameňmi.

Podľa súpisov z rokov 1715 a 1720 nepatrili *Licince* medzi väčšie významné osídlenia na *Gemeri*. V oboch prípadoch bolo sčítaných 15 nevoľníckych rodín v obci. V týchto časoch bol vlastníkom ostrihomský arcibiskup. Neskôr obec získala rodina *Csernyusovcov*, ktorí postavili na oboch koncoch dediny dve krásne kúrie.

²³ ENGEL P.: *Kamarahaszná-összeírások 1427-ből*. Budapest, 1989.

²⁴ *Rád Svätého Pavla Prvého Pustovníka* (lat. *Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae* – skratka OSPPE)), skrátene *Pavlíni* je mníšska rehoľa (rád) založená v 13. storočí v *Uhorsku*. Charakteristickým pre tento rád je nosenie bieleho habitu, ktorý im od roku 1342 povolil nosiť pápež, aby sa odlišovali od podaktorých túlavých mníchov, ktorí budili neraz pohoršenie. Cieľom *Rádu pavlínov* je kontemplácia (rozjímanie) *Boha* osamote, pastorácia v službe *Cirkvi* a blížnych – to znamená hlásanie *Božieho Slova*, vysluhovanie sviatostí a hlavne sviatosti zmierenia. Charakteristický pre tento rád je kult *Matky Božej*. Je to spojené aj s tým, že mali v správe mnoho mariánskych svätýň. Vedenie rádu má v súčasnosti sídlo v *Poľsku* v *Čenstochovej*. V stredoveku mali kláštor aj v *Gombaseku*. (Zdroj: Internet).

²⁵ BOROVSZKY S. (red.): *Gömör-Kishont vármegye*. Budapest, 1903. (Magyarország vármegyéi és városai.)

²⁶ ILA B.: *Gömör megye*.

Veľmi zaujímavé informácie poskytuje aj „*Úrbéri Vallomások*“ z roku 1771, podľa ktorého je v dedine v prevádzke železný hámor, kde môžu pracovať miestni obyvatelia. Nachádza sa v obci aj mlyn a v chotári sa páli drevné uhlie ako aj vápno. Veľká časť obyvateľstva sa zaoberá hrnčiarstvom, pre ktoré je v obci dostatok suroviny²⁷.

András Vályi v roku 1796 píše takto o Licinciach:

„*Licze. Liczine. Maďarská a slovenská dedina v Gemerskej stolici. Zemepánom je pán Csáky. Obyvatelia sú katolici, leží v blízkosti Hucína. V chotári sú úrodné polia, má dosť pasienkov, má dosť dreva, trhoviská sú blízko, pália vápno aj uhlie a obchodujú s hrnčiar-skými výrobkami.*“²⁸. Slovenskí obyvatelia, ktorých *Vályi* spomína, boli podľa *Bálinta Ilu* v prvom rade pastieri, sluhovia a břeši.

Podrobne popisuje obec aj *Ladislav Bohuslav Bartholomaeides*²⁹ vo svojom diele vydanom v latinskom jazyku *Inclyti superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis notitia historico-geographico statistica* z roku 1808. V tomto diele sa prvýkrát objaví slovenský názov obce v tvare *Liczincze*. V dedine sa v tomto čase nachádzalo 103 domov a v 103 rodinách žilo spolu 778 obyvateľov, ktorí boli väčšinou rímskokatolíckeho vyznania³⁰.

Na mieste stredovekého gotického kostola sa v roku 1830 postavil nový klasicistický rímskokatolícky kostol sv. *Mikuláša, biskupa*.

²⁷ TÓTH P.: *A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kerdőpontos vizsgálata*. Miskolc, 2010.

²⁸ VÁLYI A.: *Magyar Országának leírása*. I. Buda, 1796.

²⁹ *Ladislav Bartholomeides* (známy aj ako *Bartolomeides, Bartholomaeides*, (1754–1825) bol slovenský vedecký a vlastivedný pracovník, pedagóg, historik, geograf, teológ, evanjelický kňaz, osvietenec, národný buditeľ, učiteľ a prírodovedný bádateľ – zoológ a entomológ.

³⁰ BARTHOLOMAEIDES, L.: *Inclyti Superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica*. Leutschoviae, 1806-1808.

V roku 1828 v 120 domoch žilo 833 obyvateľov, ktorí sa zaoberali poľnohospodárstvom, lesníctvom, baníctvom, pálením dreveného uhlia, hrnčiarstvom a furmančením.

Podobne aj jedna kniha napísaná v nemeckom jazyku spomína 833 obyvateľov v *Licinciach*³¹.

Zemepámmi v týchto rokoch boli ešte stále *Csernyusovci*. V 19. sto-ročí obyvateľov obce naďalej charakterizovali hlavne poľnohospo-dárska výroba a hrnčiarstvo. Ok-rem toho sa ešte zaoberali aj pálením dreveného uhlia a furmanče-ním. V predošlých storočiach, ako som už písal, boli v prevádzke v *Licinciach* železiareň aj vodný mlyn. V 19. storočí, v ére veľkého rozmachu domácej aj gemerskej výroby železa, sa začala aj ťažba železnej rudy, ktorá až do polovice 20. storočia zabezpečila prácu a istý prí-jem pre časť obyvateľov *Liciniec*.

Monografia *Dr. Borovszkého* z roku 1903 „*Magyarország vármegyéi és városai*“ popisuje *Licinca* ako „obec v údolí rieky *Muráňa* s 121 domami a 752 obyvateľmi, ktorí sú rímskokatolíckeho vyznania. Táto obec patrí k tým, ktoré kráľ *Belo IV.* daroval *Bebekovcom* v

³¹ THIELE, J.: *Das Königreich Ungarn statistisches Kundgemälde...* Kaschau,

roku 1243. V roku 1379 *Ludovít I.* ju daroval *Abaffyovcom*, ale v roku

Krstiteľnica z licinského kostola.
(Foto: Peter Breznanik.) →

Obraz sv. Mikuláša, biskupa³² z licineckého kostola

³² *Mikuláš z Myry* alebo svätý *Mikuláš* (270 – 343) bol biskup. Narodil sa v maloázijskom gréckom meste *Patara* v rímskej provincii *Lycii*, dnes pri tureckom meste *Demre*, kde až do roku 1922 žili pravoslávni *Gréci*. V *Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku* je svätý biskup a divotvorca *Mikuláš* veľmi uctievaný. Jeho ikona sa spravidla nachádza v základnom rade ikonostasu celkom vľavo (na sever). Je patrónom námorníkov, obchodníkov, obchodníkov s parfémami, detí, študentov a všetkých, ktorí žijú v ťažkých podmienkach v Rusku, Srbsku a Grécku.

(Foto: Peter Breznaník.)

1427 už zase ju mali *Bebekovci*, ktorí v tom čase mali v *Licinciach* 39 poddanských port. V 15. storočí tu mali majetky *Pavlíni* a obec bola v tom čase spomenutá pod názvom *Lyche*. V roku 1786 mala názov *Liczine*. Zemepánom v 16. a 17. storočí bol ostrihomský arcibiskup, ktorého neskôr nasledovali *Csernyusovci*, ktorí postavili na dvoch koncoch obce dva krásne kaštiele. Jeden z nich vlastní teraz *Alfred Heinzelmann*, a druhý *Ladislav Czékus*, ktorým patria aj iné rozsiahle majetky. Dávnejšie bol v obci aj železný hámor. Väčšina obyvateľstva sa zaoberá hrnčiarstvom. Rímskokatolícky kostol v *Licinciach* bol postavený v roku 1829. Do obce patria aj časti *Szarka* a *Dolinka*. Pošta, telegrafická stanica a železničná stanica obce je v *Hucíne*.³³

V Maďarsku je napr. *Patrónom mesta Kecskemét*. Z jeho života je viacero legiend. (Zdroj: Internet.)

³³ BOROVSZKY S. (red.): *Gömör-Kishont vármegye*.

Kaštieľ Czékusovcov na začiatku 20. storočia.³⁴

V druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia boli zeme-
pánmi v obci rodiny *Czékusovcov* resp. *Hisnyay-Heinzelmannov-*
cov, ktorí odkúpili od *Csernyusovcov* kaštiele a vytvorili z nich
pekné panské sídla.

Czékusovci vlastnili tzv. *Spodný kaštieľ*. Ide o jednopodlažnú
stavbu, ktorá získala dnešnú podobu v 18. storočí. Má obdĺžnikový
pôdorys so stredným rizalitom zakončeným štítom. Deväťosová
fasáda je členená lizénovým rámom, nad oknami sú festóny.
Strecha je manzardová. Vstupný portikus je podklenutý českou
plackou, v štítovom výklenku bola kedysi socha sv. *Floriána*. V
miestnostiach sú pruské klenby.³⁵ Okolo budovy bol murovaný
plot. Po druhej svetovej vojne slúžil ako sklad. Na konci minulého
storočia bol za pomoci jednej nadácie zrekonštruovaný.

Zrekonštruovaný Czékusov kaštieľ v súčasnosti.
(Foto: Peter Breznaník.)

Horný kaštieľ, ktorý bol majetkom *Hisnyay-Heinzelmannov-*
cov, je jednopodlažný kaštieľ z 18. storočia. Pravdepodobne ho

³⁴ BOROVSZKY S. (red.): *Gömör-Kishont vármegye*.

³⁵ Zdroj: www.pamiatkynaslovensku.sk. Stiahnuté: 25. 12. 2018.

postavila rodina *Csernyusovcov* v roku 1780. Má obdĺžnikový pôdorys so stredným a dvoma bočnými rizalitmi. Deväťosová fasáda je členená lizénovým rámom, nad oknami sú festóny³⁶. Miestnosti majú pruské klenby a rovné stropy. Pred kaštieľom bol pekný anglický park.

Kaštieľ rodiny Hisnyay-Heinzelmannovcov na začiatku 20. storočia.

Rodina *Hisnyai-Heinzelmannovcov* žila v kaštieli až do ukončenia druhej svetovej vojny. Po roku 1945 boli v budove kancelárie roľníckeho družstva. V súčasnosti je v dezolátnom stave. Keď nedôjde v blízkej budúcnosti k rozsiahlej rekonštrukcii, čaká ho zrušenie a zánik.

Po prvej svetovej vojne, na základe mierovej zmluvy, sa stali *Licince* súčasťou *Česko-Slovenska*. V rokoch 1938 až 1945 boli pripojené k *Maďarsku*.

Obyvatelia obce v dlhých stáročiach pred druhou svetovou vojnou žili dvojdomým životom.³⁷ Obrábali malebné statky a popri tom sa zaoberali aj hrnčiarstvom. Okrem toho niektorí od

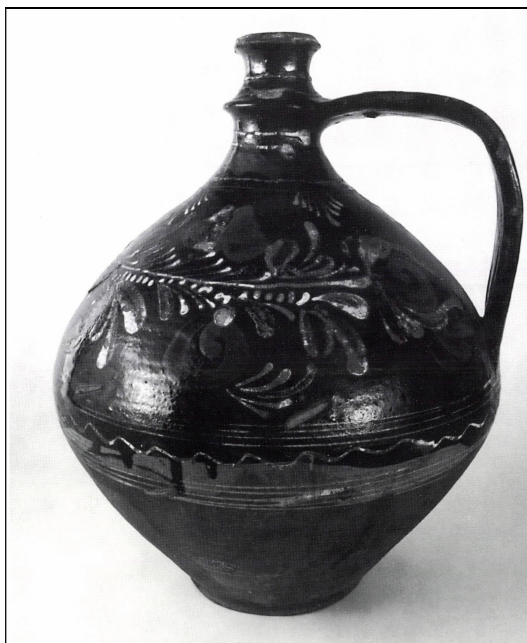
³⁶ Zdroj: www.pamiatkynaslovensku.sk. Stiahnuté: 25. 12. 2018.

³⁷ NEMCSIK P.: *A licei fazekasok. = Borsod megye népi hagyományai. Néprajzi gyűjtők és szakkörök válogatott anyaga.* Miskolc, 1966.

19. storočia pracovali aj v baníctve. Ale ani hrnčiarstvo, poľnohospodárstvo ani baníctvo nevedeli zabezpečiť existenciu pre všetkých obyvateľov obce. Viac ako 7% obyvateľov *Liciniec* muselo na začiatku 20. storočia opustiť svoju dedinu a odísť za veľkú mláku, do *Ameriky*, za prácou. Z tých, čo zostali doma cca. 60% až 70% sed-

*Horný kaštieľ je v súčasnosti v dezolátnom stave.
(Foto: Peter Breznaník.)*

*Hlinený džbán z Licinieca.*³⁸

liakov sa zaoberalo aj hrnčiarstvom. Po druhej svetovej vojne táto spoločenská vrstva celkom zmizla. Po oslobodení pracoval ako hrnčiar už jedine *Ján Gregor*, ale v roku 1952 už aj on prestal točiť hrnčiarskym kruhom.

Na bojiskách dvoch svetových vojen padlo veľa chlapov z obce. Boli medzi nimi sedliaci, hrnčiari a samozejme aj baníci. Na ich pamiatku bola odhalená pamätná tabuľa pred kostolom.

Obec, ktorá patrí medzi najstaršie na *Gemeri* a v minulosti bola veľmi významná, je dnes malá skromná dedina. Škola, ktorá existovala už v 17. storočí, je dnes zatvorená. Medzi pamätihodnosti obce patria rímskokatolícky kostol a dva kaštiele z 18. storočia. Vývoj *Liciniec* na dlhé roky zabrzdiло aj jedno politické rozhod-

³⁸ Tento hrnčiarsky výrobok z 19. storočia je v zbierke múzea *Hermann Ottó* v *Miškolci*.

nutie z 20. storočia, ktoré malo veľmi negatívny vplyv na život obyvateľov. Komunistické politické vedenie rozhodlo, že v údolí rieky *Muráň* vytvorí vodnú nádrž, čo by znamenalo definitívny zánik obce. Našťastie k tomu nedošlo, ale vývoj obce sa zastavil a doteraz stagnuje.

*Pamätník obetiam dvoch svetových vojen.
(Foto: Peter Breznanič.)*

Hanga Szövetkezet és Kulturház.

Lice.

Főutca részlet.

Dobová pohľadnica zo štyridsiatych rokov minulého storočia.

Baníctvo v Licinciach

Celá história baníctva v *Licinciach* sa môže rozdeliť na niekoľko od seba oddeliteľných etáp:

- História bane v čase *Csernyusovcov*.
- História bane ako súčasť *Heinzelmannovej železiarne*.
- História bane medzi dvoma svetovými vojnami.
- História bane po pričlenení obce k *Maďarsku*.
- História bane po druhej svetovej vojne.

Historia bane v čase Csernyusovcov

Zistiť presný dátum začiatku ťažby železnej rudy v *Licinciach* nie je jednoduché. Aj keď niektoré zdroje datujú začiatky banskej činnosti do obdobia 14. resp. 15. storočia³⁹, na to zatiaľ žiadne písomné alebo materiálne dôkazy nemáme. Ťažba hematitu na ložisku v *Licinciach* bola pravdepodobne zahájená až v 19. storočí a je spätá s rodinou *Csernyusovcov*. Kronika obce datuje túto činnosť už od 18. storočia, ale bez dôkazov. Sú len stopy po povrchovom dobývaní v okolí kopca Somos. Toto obdobie necharakterizuje baníctvo, ale hutníctvo a výroba železa. Južne od obce *Licince* na brehu rieky *Muráň* vznikali železný hámor a dve pece⁴⁰, ktoré boli majetkom *Csernyusovcov*. Železiareň už existovala v druhej polovici 18. storočia⁴¹. Jedna pec bola v prevádzke do roku 1852. Druhú pec, ktorá mala ročný výkon 616 ton surového železa, prenajal v päťdesiatych rokoch 19. storočia *Andrej Csernyus* rodine *Czékusovcov*⁴². V prevádzke bola len niekoľko rokov a v šesťdesiatych rokoch už bola odstavená a nevyrábala železo.⁴³ Na

³⁹ BOLFÍK, J. (red.): *Gemer-Malohont I*. Rimavská Sobota, 1990.

⁴⁰ BARTHOLOMAEIDES, L.: *Inclyti Superioris Ungariae*.

⁴¹ *Prvé vojenské mapovanie*, 1782–1784. (Zdroj: Internet.)

⁴² Rodina hrala významnú rolu vo výrobe železa na Gemeri v 19. storočí.

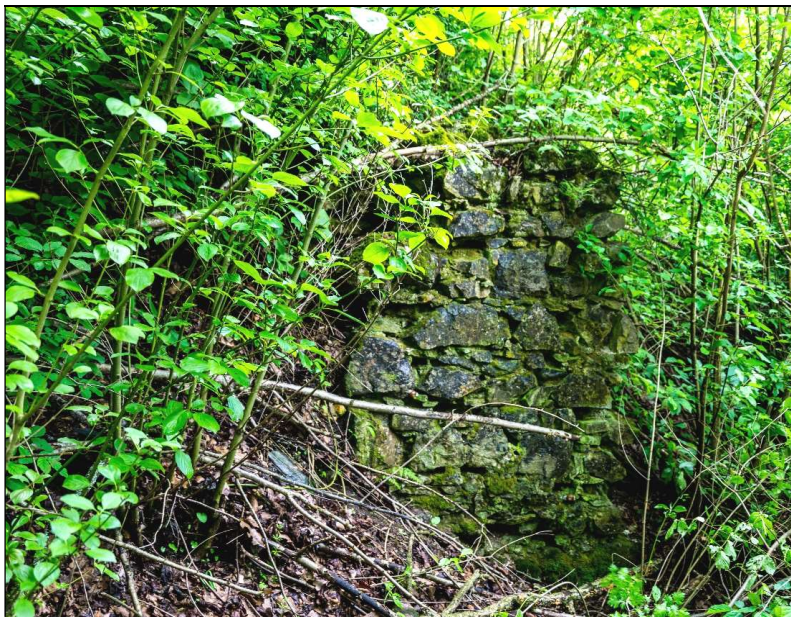
⁴³ ŠARUDYOVÁ, M.: *Topografia železiarní na Slovensku v 19. storočí*. Košice, 1989.

to aby sa železný hámor a pece mohli vôbec prevádzkovať potrebovali železnú rudu. *Csernyusovci* mali niekoľko baní v okolí *Železníka*. Keďže aj v okolí *Liciniec* mali rozsiahle statky, nie je vylúčené, že aj tu ťažili rudu. Keď boli známe tunajšie ložiská železných rúd je pravdepodobné, že sa snažili využívať ich.

*Železiareň pri Licinciach na katastrálnej mape z roku 1868.
(Foto: Peter Breznaník.)*

Budovy železiarne v posledných desaťročiach 19. storočia pravdepodobne ešte stáli. Svedčí o tom aj katastrálna mapa z roku 1868. V súčasnosti sú na mieste niekdajšieho závodu len časti múru zarastené kríkmi.

*Tolko ostalo z bývalej licinskej železiarne.
(Foto: Peter Breznaník.)*

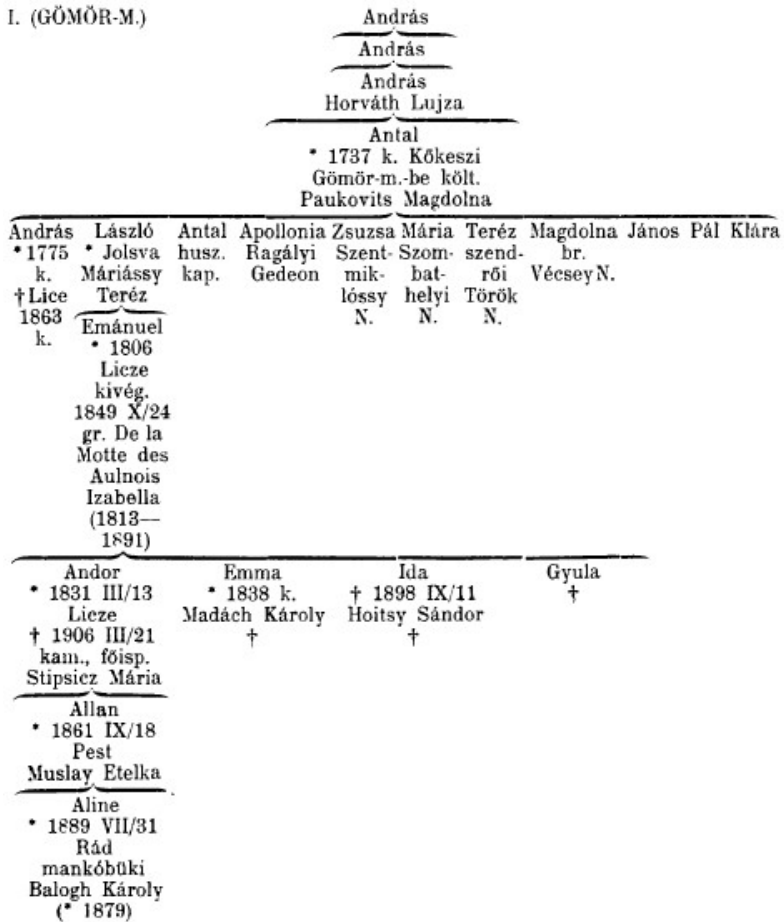
Rodina *Kőkeszi Csernyusovcov* 4. februára 1662 získala šľachtický titul od kráľa *Leopolda I.* pre *Juraja Csernyusa*. Ich rodinným sídlom boli *Kamenné Kosihy (Kőkeszi)* v *Hontianskej župe*⁴⁴. Ich šľachtický titul bol uznaný aj v ďalších župách (v roku 1771 v *Hevešskej*, v roku 1774 v *Gemerskej* a v roku 1792 v *Báčskej župe*). Na *Gemer* prišiel z rodiny *Anton Csernyus* v druhej polovici 18. storočia, kde sa usadil a založil si rodinu⁴⁵. Pracoval u grófa *Antona Koháryho* a neskôr bol aj sudcom. Získal statky v *Licinčiach* a *Levároch*. *Csernyusovci* v *Licinčiach* postavili dve krásne kúrie na dvoch koncoch obce, o ktorých sme už písali.

⁴⁴ MIHÁLYFALUSI FORGON M.: *Gömör-Kishont vármegye nemes családai*. Šamorín, 1997.

⁴⁵ BOROVSZKY S. (red.): *Gömör-Kishont vármegye*.

Gemerská vetva rodiny *Csernyusovcov*⁴⁶:

I. (GÖMÖR-M.)

Najznámejším predstaviteľom rodiny je *Ladislavov* syn *Emanuel* alebo *Manó*, ako ho vtedy nazývali, ktorý bol martýrom revolučných bojov 1848/49. Dňa 24. októbra 1849 bol spolu s ďalšími dvoma politikmi popravený. *Imrich Szacs vay* bol notárom sne-

⁴⁶ KEMPELEN B.: *Magyar nemesi családok*. Budapest, 1915.

mu a *Zikmund Perényi* predsedom hornej snemovne a patrili medzi tých politikov, ktorí podpísali *Deklaráciu nezávislosti*. Dôvody popravy *Emanuela Csernyus (Manó)* už nie sú také jednoznačné. Na základe starších informácií si ho vojnový súd jednoducho pomýlil s *Ludovítom Csernátorym*, redaktorom časopisu *Marczius Tizenötödike* a osobným tajomníkom *Lajosa Kossutha*. Podľa iných zdrojov to ale vôbec nie je pravda. *Csernyus* sa už na jar v roku 1848 zviditeľnil tým, že pri *Uhorskej Kráľovskej Komore* žiadal maďarskú administratívu. Neskôr pracoval na ministerstve financií u *Kossutha*. V januári 1849 ostal v *Pešti* a pracoval v rakúskej civilnej správe. V marci odišiel do *Debrecína*, aby mohol pracovať pre revolučnú maďarskú vládu. Údajne pracoval aj pre informačnú službu, ale o tom v rozsudku nepíše⁴⁷.

Rodina mala veľký vplyv aj na gemerské baníctvo, hlavne okolo *Železníka*. Už v roku 1782 vlastnili bane v *Železníku* a v *Nandráži*⁴⁸. Neskôr získali licenciu na ťažbu aj v *Rákoši*⁴⁹. Okrem baní vlastnili aj pece a železný hámor v *Licinciach*, kde pravdepodobne spracovávali rudu získanú z baní okolia *Železníka*. Až do šesťdesiatych rokov 19. storočia zastávali veľmi významnú úlohu v železiarstve *Gemera*.

Csernyusovci boli aktívni v baníctve a výrobe železa na *Gemeri* až do roku 1863, keď celkom opustili tento výrobný sektor.⁵⁰ Čo mohlo byť hlavným dôvodom zanechania tejto činnosti? Pravdepodobne to, že v roku 1863 v *Licinciach* zomrel *Andrej Csernyus*, ktorý sa zaoberal touto činnosťou a po jeho smrti sa nikto v rodine nenašiel, kto by zaujal jeho miesto. Dedičia radšej predali banké práva *Jurajovi Heinzelmannovi*.

⁴⁷ HERMANN R.: Az 1849-1850. évi kivégzésesek. = *Aetas*, 2000. č. 1-2.

⁴⁸ FRÁK, G.: *Baníctvo v Železníku*. Rimavská Sobota, 1987.

⁴⁹ FRÁK, G.: *Baníctvo v Železníku*.

⁵⁰ FRÁK, G.: *Baníctvo v Železníku*.

Pomník Emanuela Csernyusa.⁵¹

⁵¹ *Csernyus Emmánuel, Szacsvay Imre, Karol Gustav D'Abancourt de Franqueville, Peter Giron, Streith Miklós, Kolosy György, Noszlopy Gáspár, Jubál Károly, Sárközy Sándor, spoločný hrob deviatich martýrov maďarskej revolúcie 1848-1849. Budapest, Kerepesiho cintorín. (Zdroj: Internet.)*

*Pomník Andreja Csernyusa Kókesziho na cintoríne v Licinciach.
(Foto: Peter Breznaník.)*

História bane v rámci Heinzelmannovských železiarní

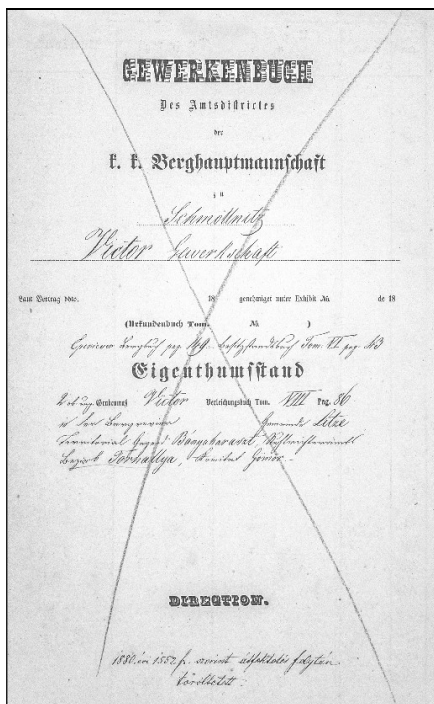
Na kvalitatívne vyššiu úroveň sa baníctvo v *Licinciach* dostalo po nastúpení *Heinzelmannovských železiarní*. Zakladateľom týchto železiarní bol *Juraj Heinzelmann* veľkoobchodník z *Augsburgu*, ktorý na *Gemer* prišiel v štyridsiatych rokoch 19. storočia. V roku 1846 pri obci *Chyžňianska Voda* založil zlievareň, ktorú neskôr rozšíril aj taviacimi pecami. Na prevádzku závodu sárne potreboval aj železnú rudu. To sa mu podarilo vyriešiť vtedy, keď v roku 1864 odkúpil od *Csernyusovcov* rodinné panstvo v *Licinciach*, spolu s baňami na železnú rudu v *Nandraži* a *Rákoši*. Postupne *Heinzelmann* odkúpil aj iné banské polia, napr. od *Czékusovcov* na *Železníku*, *Nandraži* a v *Rákoši*⁵².

*Zliatinová pec vyrobená v Heinzelmannovej železiarni.
(Zdroj: Internet.)*

⁵² EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegyek*.

Medzi získanými banskými poliami bolo aj ložisko železnej rudy nachádzajúce sa pri kopci *Somos* pri *Licinciach*. Išlo o pozemky, ktoré už v roku 1858 čiastočne vlastnil. O tom svedčí aj banská kniha napísaná v nemeckom jazyku. Ide o prvý známy písomný dokument o bani v *Licinciach*. Šesťstranová listina bola vydaná v *Smolníku*. Podľa tejto banskej knihy sa v tom roku ložisko stalo majetkom banskej spoločnosti *Victor*. Jedným z majiteľov spoločnosti (mal podiel 40/100) bol *Juraj Heinzelmann*, popri *Františkovi Langerovi* z *Brzotína* aj ostaných. Neskôr po odkúpení ďalších podielov sa *Heinzelmannovci* stali jedinými majiteľmi bane.

*Banská kniha z roku 1858 o banskej spoločnosti Victor.*⁵³
(Foto: Peter Breznaník.)

⁵³ SNA SBA, Banská Štiavnica.

Na začiatku spoločnosť *Victor* na ložisku v *Licinciach* vykonávala len povrchové dobývanie, ale na začiatku osemdesiatych rokov sa rozhodli aj pre otvorenie ložiska hlbinným spôsobom pomocou otvárkovej štôlne. Štôlna dostala názov: *Lujza*. V tom čase bol už na čele spoločnosti *Emil Heinzelmann*, ktorý bol *Jurajovým* synom. Po *Emilovi* sa na riaditeľskú stoličku posadil jeho syn *Alfréd*.

Štôlnu pomenoval po jedinej dcére, ktorá sa dožila dospelosti, *Lujze*. Podľa jednej publikácie z roku 1961 boli na vyrazenie otvárkovej štôlne najatí baníci z *Dobšinej*, ktorí neboli využití len v bani v *Licinciach*, ale vypomáhali aj v ďalších baniach, ktoré vlastnili *Heinzelmannovci*. Od nich sa učili baníci z *Heinzelmannových* bani⁵⁴. Štôlna *Lujza* bola vyrazená v roku 1895. Dĺžku mala 169 metrov a celá bola razená vo vápenci. V týchto rokoch spoločnosť vyťažila nasledovné množstvo železných rúd:

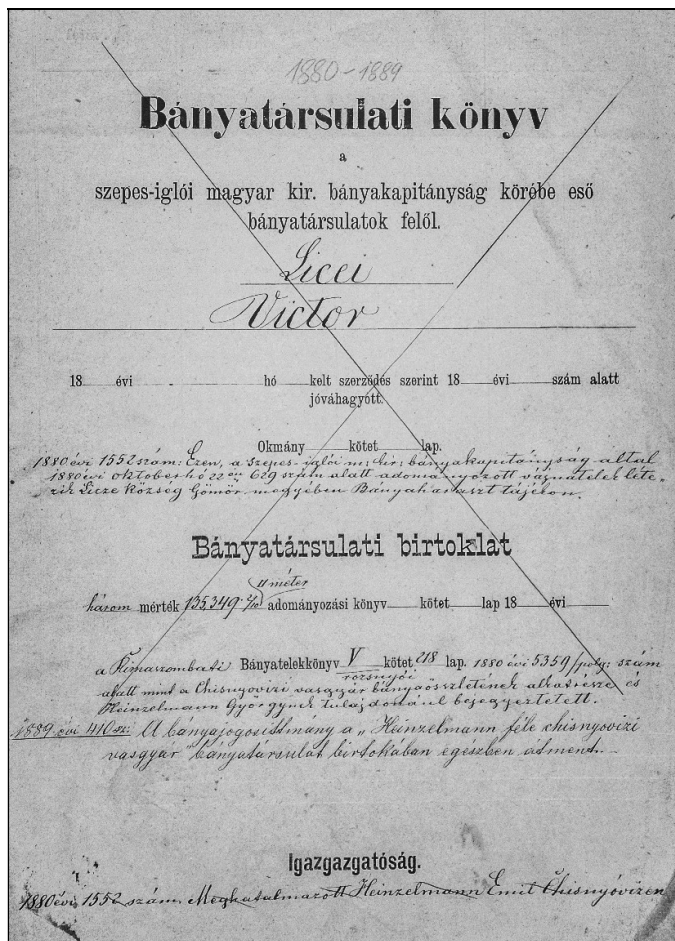
	1885	1901
Železník	80 000 q	153 324 q
Rákoš	70 000 q	29 124 q
Nandráž	4 500 q	1 093 q
Licince	30 000 q	4 836 q
	184 500 q	188 377 q

Z tabuľky jednoznačne vyplýva, že ťažba na *Železníku* sa za tieto roky na úkor ostatných baní zvyšovala z dôvodu, že v roku 1898 sa dala do prevádzky lanovka *Železník-Chyžnianska Voda* na prepravu vyťaženej železnej rudy.⁵⁵ Druhým vážnym dôvodom zníženia ťažby v *Licinciach* bolo ubúdanie zásob rudy na úrovni otvárkovej štôlne *Lujza*. Po vydobytí zásob na tomto horizonte začali hľbiť štyri slepé šachty z tejto úrovne, ale z dôvodu nadmerného zvyšovania nákladov, čo bolo spôsobené odvodňovaním, práce čoskoro zastavili a na začiatku 20. storočia prerušili celú banskú šinnosť v *Licinciach*. Ďalším dôvodom prerušenia činnosti bo-

⁵⁴ NEMCSIK P.: *Adatok a rosznyóvidéki LICE-i vasércbányászok szak-szókincséhez*. Borsodnádásd, 1961.

⁵⁵ EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegyéek*.

lo, že nebol urobený podrobný geologický prieskum, a nevedeli, aké množstvo zásob je ešte na ložisku. *Gustáv Eisele* v roku 1907 už nespomína ani jedného zamestnanca bane v *Licinciach*.

Banská kniha z roku 1882 o banskej spoločnosti Victor z Liciniec.⁵⁶
(Foto: Peter Breznaník.)

⁵⁶ SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 993.

Tento stav trval až do roku 1909, keď *Heinzelmannova* spoločnosť realizovala hlbinné vrty na geologický prieskum ložiska. Počas troch mesiacov sa vyvrtalo 12 vrtov v chotári obce *Licince* na takých miestach, kde už bola banská činnosť ukončená a podľa odborníkov už boli zásoby vyčerpané. Napriek tomu vtedajší riaditeľ železiarne *Edmund Nemes* dúfal, že ešte nájde zásoby železnej rudy v *Licinciach*, aj keď nebol baníkom ale hutníkom. V tomto prípade mal ale pravdu. Prieskumné vrty, ktoré boli realizované vrtnou súpravou *Lange-Lorcke* s diamantovou korunkou typu *Craelius* v blízkosti starej opustenej bane našli nové zásoby železnej rudy⁵⁷. Objavené množstvo bolo viac ako stotisíc ton a hrúbka žily v prípade hematitu dosiahla aj 4 až 8,5 m, a v prípade limonitu 0,2 až 2 m. Po týchto nádejných výsledkoch znovu zahájili otvárkové práce na bani, ktorá medzitým bola zavalená a zaliata vodou.⁵⁸ O vrtných prácach informoval aj časopis *Bányászati és Kohászati Lapok*, ktorý podrobne popísal celú činnosť. Po vyvrtaní 3. vrtu, kde sa zistila žila o hrúbke 4 až 8 m, zahájili znovuotvorenie štôlne *Lujza*, a na miestach, kde zrudnenie vyústilo na povrch, začali s povrchovým dobývaním. Ešte v tom roku vyhlúbili aj jednu 16 metrov hlbokú vetráciu šachtu a plánovali ďalšiu otváрку ložiska⁵⁹. V tomto čase už bol na čele spoločnosti *dr. Belo Hisnyay-Heinzelmann*, syn *Alfréda Hisnyay-Heinzelmanna*.

V nasledujúcom roku otvárkové práce na bani v *Licinciach* pokračovali. Na zabezpečenie prirodzeného vetrania v predošlom roku vyhlúbenú 16 metrov hlbokú jamu predĺžili na 26 metrov a spojili so štôľňou *Lujza*. Po ukončení týchto prác z dôvodu preskúmania hlbšej časti ložiska z úrovne štôlne *Lujza* vyhlúbili jednu jamu na 41 metrov, v ktorej v hĺbke 17 metrov zastihli železnú rudu a až do hĺbky 36 metrov pokračovali v hematite. Potom po prekročení 2 metrov hrubého vápenca pokračovala železná ruda v ďalších 3 metroch.

⁵⁷ *A bánya*, 1909., č. 45.

⁵⁸ *A bánya*, 1909., č. 46.

⁵⁹ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1909.

Následne z tej istej šachty 20 resp. 40 metrov pod počvou štôlne *Lujza* vyrazili 2 chodby. V hĺbke 20 m sa vyrazila chodba o dĺžke 13 metrov, z ktorej viac ako polovica bola razená v hematite. Chodba na horizonte 40 m mala dĺžku 36 metrov, ktorej väčšia polovica tiež prechádzala cez železnú rudu. Počas razenia narazili na vodný prameň so silnou viac ako 100 l/min. výdatnosťou. Z toho dôvodu bola baňa až po horizont štôlne *Lujza* zaliata vodou, lebo na vyčerpanie takého veľkého množstva vody neboli na bani technicky pripravení.

Po tejto udalosti sa pokračovalo s vyťažením rudy z horizontu štôlne *Lujza*, kde sa do konca roka vyrazilo 182 metrov chodieb v smeroch východ a západ. Z tejto chodby sa vyrazilo 5 prerážok na vzdialenosti 30 metrov od seba s rôznymi výsledkami⁶⁰.

V roku 1911 sa v baniach *Heinzelmannovej spoločnosti* ďalej pokračovalo s prieskumom a prípravnými prácami na prípravu ložísk k dobývaniu. V *Licinciach* počas tohto roka sa na úrovni štôlne *Lujza* vyrazilo 401 metrov horizontálnych a 82 metrov vertikálnych banských diel. V blízkosti bane sa postavili dva byty pre banských technikov. Vyvrtali sa aj dva geologické vrty pomocou vrtnej súpravy Ingersoll, z ktorých jeden prechádzal cez hrubú vrstvu rudy⁶¹.

V ďalšom roku sa z bane v *Licinciach* vyťažilo aj 10 ton mangárovej rudy s 3-20% obsahom medi. V tom roku sa vyrazilo celkom 214 metrov banských diel s rôznymi výsledkami. Časti týchto chodieb a šacht otvárali bohaté zrudnenie.⁶²

V nasledujúcom roku sa pokračovalo v ťažbe železných rúd. Počas dobývania v jame č. 4 (v hĺbke 60 m), keď sa prechádzalo cez 8 metrov hrubú vrstvu hematitu, sa pokazilo zabudované ručné čerpadlo, a až po jeho oprave sa celý 3. horizont zaplnil vodou. Po tom na horizonte 2. tej istej šachty (v hĺbke 40 metrov) vyrazili jednu 80 metrov dlhú chodbu, ktorá v úseku 18 metrov prechádzala cez hematitovú rudu⁶³.

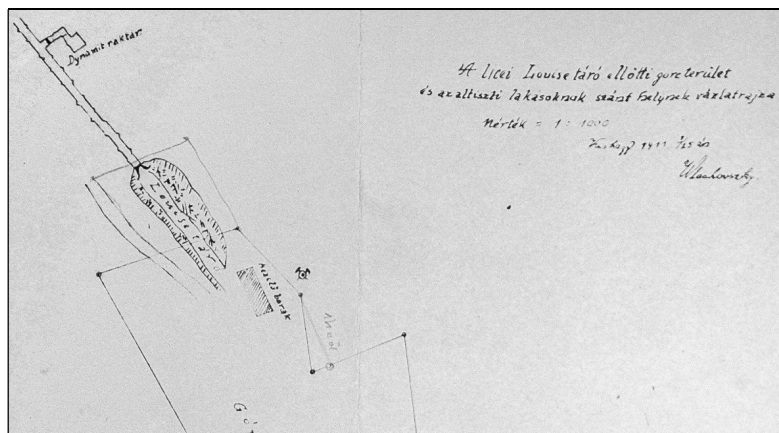
⁶⁰ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1911.

⁶¹ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1912.

⁶² *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1913.

⁶³ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1915.

V týchto časoch na čele baní *Henzelmannovej spoločnosti* stál jeden významný bankský odborník *Michal Wlachovszky*, ktorý okrem svojej vedúcej funkcie zastával aj funkciu v celoštátnej spoločnosti bankských technikov, kde bol predsedom miestnej organizácie pri baniach v *Železníku*⁶⁴. Publikoval aj v odborných časopisoch o baníctve⁶⁵.

*Náčrt Michala Wlachovszkého o licinskej bani z roku 1911.*⁶⁶
(Foto: Peter Breznaník.)

V roku 1913 sa začalo presitovanie a odvoz trosiek z haldy pod kopcom *Hámorhegy* do železiarne v *Ózde*. Furmani z *Hucína* odviezli materiál na železničnú stanicu do *Hucína* a odtiaľ boli prevažané v železničných vagónoch. Prepravu do *Hucína* licinskí furmani nechceli robiť⁶⁷, „radšej sa zaoberali svojím hrnčiarstvom.“

⁶⁴ *Jó szerencsét*, 1911., č. 31. Selmeczbánya.

⁶⁵ Najznámejšia publikácia: Vasérc előfordulások a Vashegygel kapcsolatos szomszédos triasz-hegységben. = *A Bánya*, ročník IV., číslo 37., 1911.

⁶⁶ SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 1203.

⁶⁷ NEMCSIK P.: *A licei fazekasok*.

V roku 1914 vypukla svetová vojna. Tých pár rokov, ktoré sa začali vyvrtaním geologických vrto v a ktoré boli charakterizované úspešnou banskou činnosťou sa zrazu prerušilo. Veľká vojna postupne zničila *Heinzelmannovskú spoločnosť* a tým aj baňu v *Licinciach*. Po všeobecnej mobilizácii, ktorá prebehla v lete 1914, museli zo spoločnosti nastúpiť do vojny predseda predstavenstva, technický riaditeľ závodu, hlavný účtovník, referent, technik, vedúci štólne a veľká časť zamestnancov baní ako aj železiarní. Z toho dôvodu musela spoločnosť v auguste výrobu vo svojom závode v *Chyžnianskej Vode* dočasne prerušiť⁶⁸. Na licinské baníctvo čakali tiež veľmi ťažké časy.

Problematická situácia pokračovala aj ďalšom roku. Priemerné mzdy sa v bani oproti roku 1914 znížili z dôvodu slabšej pracovnej sily. Po narukovaní skúsených baníkov musela spoločnosť zamestnať nových zamestnancov s malými alebo žiadnymi skúsenosťami, ktorí nedosiahli také výkony ako starí robotníci. Vedenie sa snažilo uprednostniť ťažbu z bane v *Železníku* na úkor ostatných baní. Dôvodom bolo, že *Železník* bol spojený so závodom v *Chyžnianskej Vode* lanovkou. V ostatných baniach bol problém zabezpečiť prepravu vyťaženej rudy do tejto železiarne. V týchto baniach sa snažili tých málo baníkov, čo mali, využiť na udržiavacie práce.⁶⁹

Z dôvodu rapídneho zvyšovania cien medi počas vojny sa vedenie *Heinzelmannovej spoločnosti* v roku 1916 rozhodlo prehodnotiť ťažbu medených rúd vo svojich baniach. V *Licinciach* začali preskúmať ložisko na úrovni štólne *Lujza* a keďže mali pozitívne výsledky, zahájili ťažbu. Táto medená ruda sa nachádzala medzi vrstvami vápenca a železnej rudy. Bola tvorená hlavne azuritom a malachitom a medonosná vrstva mala hrúbku 0,3 až 6 metrov. Ruda obsahovala 3 až 7,5% medi a vyskytovala sa v tvare paralelných žíl o hrúbke 1 až 20 cm. Okrem toho sa ťažili aj mangánové rudy s obsahom medi, ktoré v niektorých prípadoch dosiahli aj hrúbku 100 cm. Dĺžka pomocných šácht v bani sa znížila o 16 metrov,

⁶⁸ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1916.

⁶⁹ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1917.

ale z dôvodu ťažby medených rúd sa počet komínov zvýšil o dva. Rozdružovanie rudy sa realizovalo manuálne. Zvýšenie ťažby a ďalší geologický prieskum brzdil akútny nedostatok pracovnej sily. Na rozdružovacie práce sa hlavne v letných mesiacoch zamestnali aj ženy.

Napriek tomu sa z bane v *Licinciach* počas roku vyťažilo 1239,65 q medených rúd, ktoré boli odovzdané štátu v *Banskej Štiavnici*. Cena týchto rúd bola však taká nízka, že len s problémami pokryla výrobné náklady.

Na *Heinzelmannovú spoločnosť* a samozrejme aj na baňu v *Licinciach* čoraz viac negatívne pôsobili vojnové problémy. Väčšina furmanov musela narukovať a nemal kto zabezpečiť prísun dreva pre baňu. Na železničiach platil vojenský režim, preprava civilného tovaru bola veľmi problematická a zdĺhavá, čo malo veľmi negatívny vplyv aj na baňu v *Licinciach*. Aj keď bola železná ruda veľmi hľadaným artiklom pre vojenský priemysel, z dôvodu nedostatku pracovnej sily sa výroba železa rapídne znížila, a tým sa znížila aj ťažba surovín⁷⁰.

Na základe týchto problémov sa nakoniec *Heinzelmannovci* rozhodli, že predajú železiareň ako aj všetky bane a radšej sa budú zaoberať hospodárstvom. O tejto transakcii písal aj časopis *Bánya* dňa 14. januára 1917:

„*Coburgovská banská a železiarska spoločnosť, odkúpila od Heinzelmannovej spoločnosti všetky banské závody. Tieto bohaté ložiská železných rúd významne zvýšia rudné zdroje Coburgovskej spoločnosti. Vysokú pec a zlievareň Heinzelmannovskej spoločnosti Coburgovci naďalej plánujú prevádzkovať.*”⁷¹

Zmenou majiteľov sa uzatvorila jedna veľmi dôležitá etapa histórie bane v *Licinciach*. Počas týchto desaťročí, keď baňa bola majetkom *Heinzelmannovcov*, bola prevádzkovaná úspešne. Ťažila sa želená ruda a v menšej miere aj medená. Majitelia investovali aj do výroby a zabezpečili prácu pre ľudí z obce nielen v ťažbe, ale aj napr. pri preprave suroviny a pri pomocných činnostiach. Po vy-

⁷⁰ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1920.

⁷¹ *A banya*, 1917., č. 2.

dobyť zásob na horizonte štôlne *Lujza* začali s dobývaním aj na nižších horizontoch, kde museli neskôr z dôvodu veľkého množstva vody práce prerušiť. Odvodnenie takého množstva vody už presiahlo možnosti spoločnosti. Potejto udalosti zahájili veľké prieskumné práce, keď pomocou geologických vrtov našli nové zrudnenie, ktoré neskôr začali aj dobývať. Robili to napriek tomu, že baňa v *Licinciach* nikdy nepatrila medzi najdôležitejšie ložiská *Heinzelmannovej spoločnosti*. Hlavné ložiská boli v *Železníku*. Napriek tomu nikdy nebola zanedbaná ani táto baňa. Po vypuknutí prvej svetovej vojny, keď začalo byť problematické dobývanie železnej rudy, aby zabezpečili zamestnanosť v obci, začali dobývať medené rudy. Túto etapu v histórii licinského baníctva s čistým svedomím môžeme nazvať aj prvou zlatou érou baníctva v *Licinciach*. Bolo to späť s rodinou *Heinzelmannovcov*.

Význam Heinzelmannovcov pre gemerské baníctvo

Prvá veľmi úspešná etapa licinského baníctva je spätá s *Heinzelmannovskou spoločnosťou*. Zakladateľom tejto spoločnosti bol *Juraj Heinzelmann*, veľkoobchodník z *Augsburgu*, ktorý v štyridsiatych rokoch 19. storočia prišiel do *Uhorska*. História rodiny *Heinzelmannovcov* siaha až do 15. storočia, napríklad už v čase *Fuggerovcov* bolo niekoľko augsburgských primátorov z tejto rodiny.

Expanziu rodiny na *Gemeri* začali *Juraj Heinzelmann (Johann Georg)* a jeho brat *Otto Rudolf*. Až do odkúpenia statkov a horného kaštieľa v *Licinciach* od *Csernyusovcov*, žili ešte v *Lubeníku*. Tento kaštieľ sa neskôr stal rodinným sídlom *Heinzelmannovcov*. Bol to práve *Juraj*, kto mal najväčší vplyv na baníctvo a hutníctvo na *Gemeri*. V roku 1846 založil zlievareň v chotári obce *Chyžnianska Voda*. Začiatky závodu boli celkom úspešné, ale na ďalšie investície chýbala základná surovina – železná ruda. Čoskoro sa to podarilo vyriešiť, keď majiteľ továrne v roku 1864 od dedičov *Csernyusovcov* odkúpil licinské nehnuteľnosti, s ktorými získali aj železorzudné bane v *Licinciach*, v *Nandraži* a v *Rákoši*. Stalo sa to

po smrti *Andreja Csernyusa*. Jeho dediči sa už pravdepodobne nechceli zaoberať baníctvom. *Juraj Heinzelmann* už pred tým, v roku 1858 získal podiel v banskom poli *Victor v Licinciach*.

Keď v sedemdesiatych rokoch 19. storočia *Czékusovci* predávali svoju železiareň pri obci *Revúcka Lehota* so svojimi baňami v *Železníku a Rákoši*, *Emil Heinzelmann* (*Jurajov* syn) ich ihneď kúpil. Týmto bolo zabezpečenie železiarne v *Chyžnianskej Vode* železnou rudou prakticky vyriešené. Neskôr získali menšie banské polia aj v *Nandraži*. V roku 1885 sa podarilo získať ďalšie ložiská v *Železníku*⁷². Postupne sa *Heinzelmannova spoločnosť* stala významnou spoločnosťou so sídlom v *Chyžnianskej Vode*. Po *Emilovi* bol na čele spoločnosti jeho syn *Alfréd*. Práve vtedy, 14. júla 1896, keď bol riaditeľom *Alfréd* získala rodina šľachtický titul a 22. júla 1900 aj právo používať meno *Hisnyai-Heinzelmann*. Rodinný erb *Heinzelmannovcov* je nasledovný: štít delený na štyri časti; v 1. a 4. modrom poli trojitý zelený kopec s korunou, z ktorej vychádza vojak v červených šatách a čiernej čiapke; v ľavej ruke drží sokola a v pravej rovný meč. V 2. a 3. modrom poli lev; prilba: 7 pávích pier (usporiadaných v tvare vejára); prikrývky: modro-strieborné, červeno-zlaté⁷³.

Dvere zliatinovej pece z Chyžnianskej Vody. (Foto: Peter Breznaník.)

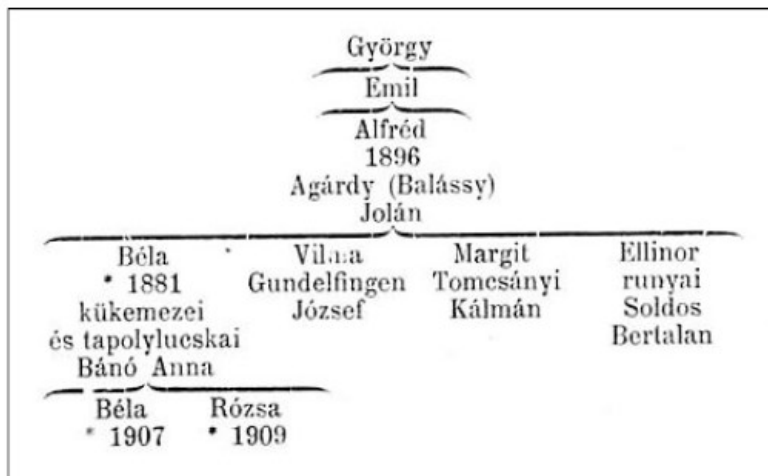
⁷² EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegyék.*

⁷³ MIHÁLYFALUSI FORGON M.: *Gömör-Kishont vármegye.*

*Erb rodiny Hisnyay-Heinzelmännovcov.
(Foto: Hisnyay-Heinzelmänn Béla ml.)*

Členovia rodiny *Heinzelmannovcov*, ktorí mali najväčší význam pre baníctvo a hutníctvo železa na *Gemeri*:

Železiarne v *Chyžnianskej Vode* sa nachádzali vedľa železničnej trate *Plešivec-Muráň*, s ktorou bola spojená 250 metrovou dlhou vlečkou. V železiarňach bola zlievareň a vyrábalo sa surové železo. Hlavnými výrobkami boli kachle a pece zo zliatiny, ploty, stĺpy, nábytok, náhrobné pomníky, zdravotnícke zariadenia, strojárské náhradné diely a potrubia. V najväčšom množstve vyrábali práve tieto potrubia⁷⁴.

Závod v *Chyžnianskej Vode* bol založený na výrobu zlievarenských výrobkov. Na začiatku odlievali hlavne pece a kuchynské nádoby, ktoré aj smaltovali. Začínali s jednou vysokou pecou. V šesťdesiatych rokoch 19. storočia postavili druhú vysokú pec, ktorú neskôr nasledovala aj tretia. V roku 1869 už vyrábali cca. 1680 ton zliatin a mali 150 stálych zamestnancov⁷⁵.

⁷⁴ EDVI ILLÉS A.: *A magyar vaskóbányászat és vaskohászat ismertetése, különös tekintettel az 1900 évi párisi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra*. Budapest, 1900.

⁷⁵ www.banictvovrudohori.eu. (Zdroj: Internet.)

Spoločnosť v *Chyžnianskej Vode* na konci storočia prevádzkovala 3 vysoké pece, v ktorých sa ročne spracovalo v priemere 26 000 ton železnej rudy. Na spracovanie tejto rudy spotrebovali 3800 ton vápenca 6600 ton drevného uhlia a 4700 ton koksu. Priemerná ročná výroba dosiahla 10 000 ton.

*Železiareň v Chyžnianskej Vode na konci 19. storočia.
(Zdroj: www.banictvovrudohori.eu.)*

Tri pätiny vyrobeného železa ihneď spracovali v zlievarni ostatnú časť v kuplovej peci, ktorej priemerný výkon bol 1 500 ton. Na obrábaní zliatín pracovalo 17 obrábacích strojov a prevádzkovali aj stolársku dielňu.

Na pohon vysokých pecí a obrábacích strojov v dielni slúžilo 9 parných strojov o výkone 225 konských síl a 2 vodné kolesá s výkonom 37 konských síl. Celkový povrch siedmich parných strojov bol 294 m².⁷⁶

⁷⁶ EDVI ILLÉS A.: *A magyar vaskőbányászat.*

*Informačný materiál Heinzelmannovej spoločnosti.
(Foto: Béla Hisnyay-Heinzelmann ml.)*

Železorudné bane spoločnosti sa nachádzali v *Železníku, Rákoši, Turčeku, Nandraži* a *Licinciach*. Najväčšia ťažba bola v *Železníku*, ale ani ďalšie banské závody neboli zanedbateľné.

Banská činnosť v *Heinzelmannovských* baniach na konci 19. storočia je podrobne popísaná v monografii *Gustava Eiseleho*⁷⁷. Dobývanie sa realizovalo výlučne vrtno-trhacími prácami, preto aj používané náradia boli výlučne vrtné náradia. Používali sa nasledovne:

Ručné kladivo oceľové o hmotnosti 2,55kg.

Veľké kladivo oceľové o hmotnosti 6,20kg.

Klín, vrtné tyče krátke (370 mm), stredné (640 mm) a dlhé (1000 mm).

⁷⁷ EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegyéek*.

Tieto náradia boli majetkom kováča. Za ich používanie a zaostrenie platili baníci za zmenu 10 halierov. Na čistenie vývrtov sa používal škrabák zo železnej guľatiny. Dynamit do vývrtov nabíjali pomocou nabíjaka z lieskového dreva.

Na trhacie práce používali *Dynamit* od *Nobela*, rozbušky č. 3 a zápalnicu typu *Bickfort*.

Na prepravu rúbaniny v počiatkoch vo všetkých baniach *Heinzelmannovej spoločnosti* sa používali uhorské vozíky. Neskôr zabudovali do baní koľajovú trať a rozvoru 520mm. Banské vozíky boli zo železa a vyrábala ich spoločnosť *Roesemann* a *Kuhne-mann* v *Budapešti*. Objem týchto vozíkov bol 0,7 m³. Pohon bol zabezpečený ľudskou silou s výnimkou jednej štólne v *Železniku*, kde mali konský pohon, ktorý ťahal päť vozíkov zapojených do súpravy. Na výstuž banských diel sa používalo dubové a topolové drevo.

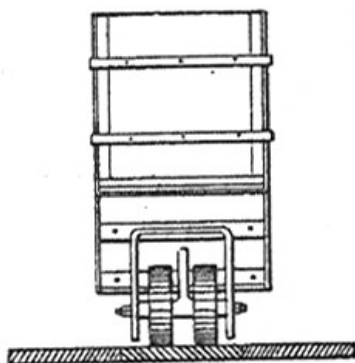
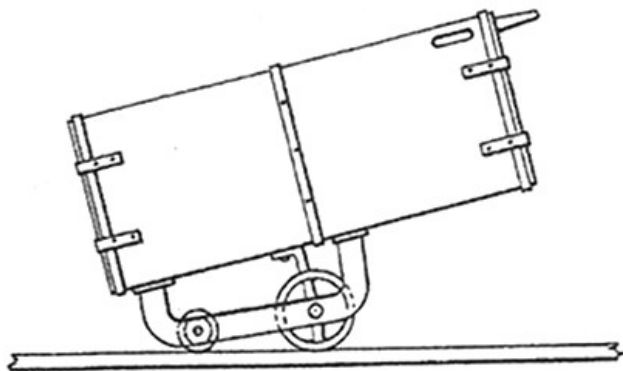
Na osvetlenie banských priestorov používali zamestnanci lojové sviečky a technici olejové kahance. Jeden baník týždenne potreboval cca. 3 až 4 kg sviečok. Výhodou lojových sviečok bolo, že pri horení nevznikalo toľko sadzí ako pri horení repkového oleja. Držiaky sviečok boli vyrobené z dreva alebo zo železa. Pôvodné drevené držiaky udomácnili v licinskej bani ešte dobšinskí baníci. Celý držiak bol vyrobený z jedného kusa dreva a vyrábali ich pre seba samotní baníci. Potrebovali na to konáre určitého tvaru a veľkosti. Železné držiaky podobne ako tie drevené väčšinou vyrábali miestni *Cigáni*. Od roku 1907 postupne začali zavádzať vo všetkých baniach *Heinzelmannovej spoločnosti* acetylénové svietidlá, tzv. karbídky.⁷⁸

Rozdružovanie, pri ktorom sa železná ruda oddelila od jaloviny sa vykonávala ručne. Železné rudy zo všetkých baní, ktoré vlastnila spoločnosť sa spracovávali v železiarňach v *Chyžnianskej Vode*.

Preprava vyťaženej rudy do *Chyžnianskej Vody* sa na začiatku zabezpečovala konskými prepravami. Od roku 1898, keď sa dala do

⁷⁸ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1908.

Heinzelmann-féle t. magyar
csille.

Uhorský banský vozík používaný v Heinzelmannových baniach.⁷⁹

⁷⁹ SZEMÁN A.: Újabbán előkerült magyar csillék. = *Bányászattörténeti Közlemények XIII.* Rudabánya, 2012.

prevádzky lanovka zo *Železníka* do *Chyžnianskej Vody*, sa vytážená ruda zo *Železníka* začala výlučne prepravovať touto lanovkou. Dĺžka celej lanovky bola 5350 metrov, výškový rozdiel medzi východiskovým a cieľovým bodom bol až 261,27 metrov. Skladala sa z dvoch častí: časť *Železník – Turčok* o dĺžke 2416 m a časť *Turčok – Chyžnianska Voda* o dĺžke 2934 m.

Lanovka sa stavala bez inej vetvy, ale nebola celkom rovná. Pri stanici v *Turčoku* sa smer čiastočne zlomil, aby obišla obec. Mala tri stanice: pri bani v *Železníku* bola nakladacia, v *Turčoku* prechodná a v železiarňach v *Chyžnianskej Vode* výsypná stanica. Nosná konštrukcia všetkých troch bola zo železa a obitá drevom. Okrem toho lanovková dráha bola opatrená štyrmi automatickými napínacími stanicami lana a 78 ks oceľovými nosnými stĺpmi. Dopravné nádoby sa skladali z vozíkov v lichobežníkovom tvare, ktoré boli vyrobené zo silných železných platní. Spodky vozíkov boli obložené drevenými doskami proti opotrebovaniu. Nádoby mohli prepravovať 200 kg drobnej alebo 150 kg kusovej rudy. Rýchlosť prepravy dosiahla aj 20 metrov za sekundu. Za hodinu sa prepravilo až 10 ton rudy, čo za pracovnú zmenu znamenalo 100 až 120 ton.

Na pohon lanovkovej dráhy slúžil elektromotor o príkone 6 konských síl na výsypnej stanici v *Chyžnianskej Vode*. Motor sa väčšinou používal len na rozbeh, pretože dráha lanovky mala veľký výškový rozdiel. Pri riadnej premávke sa motor používal na brzdenie a tým bola zabezpečená rovnomerná preprava⁸⁰.

Po uvedení lanovky do prevádzky sa spoločnosť snažila zabezpečiť železnú rudu z baní v *Železníku* a v ostatných baniach sa postupne znížila ťažba. Hlavným dôvodom bolo, že tento spôsob dopravy bol oveľa hospodárnejší ako konskými záprahmi. Kým pri starom spôsobe stála preprava 100 kg rudy 32 až 40 halierov, pomocou lanovky náklady už aj s amortizáciou nepresiahli 16 halierov⁸¹.

Spoločnosť aj na začiatku 20. storočia pokračovala vo svojej činnosti a v roku 1909 vykonala aj geologický prieskum v *Licin-*

⁸⁰ EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegye*k.

⁸¹ EISELE G. (red.): *Gömör és Borsod vármegye*k.

*V Železníku ostali z lanovky len betónové základy.
(Zdroj: www.chronica.sk)*

Železiarne v Chyžnianskej Vode na dobovej pohľadnici.⁸²

⁸² TURČAN, T.: *Banická a hutnícka minulosť Slovenska na starých pohľadniach*. Košice, 2015.

ciach a v *Nandraži*, ktorého výsledkom bolo aj znovuo tvorenie banie v *Licinciach*⁸³.

V ďalších rokoch investície pokračovali tak v železiarňach v *Chyžnianskej Vode*, ako aj v banských závodoch. Až do vypuknutia prvej svetovej vojny sa ťažilo vo všetkých baniach. Bola badateľná snaha zvýšiť podiel výroby hotových výrobkov na úkor výroby surového železa.⁸⁴ V baníctve sa najlepšie výsledky dosiahli v roku 1912, keď sa vyťažilo až 1960 ton železnej rudy. To bol najlepší ročný výsledok ťažby *Heinzelmannovej spoločnosti*⁸⁵.

V roku 1914, po vypuknutí prvej svetovej vojny, začala mať spoločnosť veľké problémy. Po všeobecnej mobilizácii musela väčšina zamestnancov nastúpiť na vojnu a tí, čo ich nahradili nemali žiadne skúsenosti s touto činnosťou⁸⁶. Bolo veľmi problematické zabezpečiť potrebné náradia pre činnosť, preto sa významne znížila ťažba suroviny aj výroba surového železa. V roku 1915 bola v prevádzke už len jedna pec, aj tá len 45 týždňov, lebo z dôvodu nedostatku dreveného uhlia museli dvakrát prerušiť výrobu na 7 týždňov. Aj lanovka bola v prevádzke len 16 týždňov. Ťažba suroviny v *Železníku* sa ešte akotak prevádzkovala, ale v ostatných baniach ju prerušili, lebo nevedeli zabezpečiť prepravu vyťaženej suroviny do železiarne. Zamestnanci z týchto baní vykonávali len údržbárke práce⁸⁷. V *Nandraži* a v *Licinciach* sa snažili vyťažiť existujúce malé zásoby medenej rudy a tým zabezpečiť prácu aspoň pre časť svojich zamestnancov⁸⁸.

Ekonomická situácia spoločnosti sa naďalej zhoršovala, a preto majitelia *Alfréd Heinzelmanna* a jeho syn *dr. Belo Heinzelmanna* v roku 1916 urobili radikálne rozhodnutie a železiareň spolu aj so všetkými baňami predali *Coburgovskej železiarskej akciovej spoločnosti*. Hlavnými dôvodmi predaja spoločnosti boli:

⁸³ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1909.

⁸⁴ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1913.

⁸⁵ FRÁK G.: *Baníctvo v Železníku*. Rimavská Sobota, 1987.

⁸⁶ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1916.

⁸⁷ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1917.

⁸⁸ *Bányászati és Kohászati Lapok*. Selmecebánya, 1920.

HEINZELMANN-féle

vasgár-bányatársulat

HISNYÓVIZ, Gömör-megye

Gyárt: öntődei faszenes, szürke nyersvasat, öntöttvas viz- és gázvezetéki nyomócsöveket, öntöttvas gőzvezetéseket mindenféle építési gépöntvényeket saját minták, vagy részletrajzok alapján; öntöttvas kereskedelmi árut, tűzhelyeket és kályhákat.

Árjegyzéket kívánatra készséggel küld az igazgatóság
(B/1244/517/52)

Reklama Heinzelmannovej spoločnosti.⁸⁹

- Nedostatok pracovných síl v baniach.
- Ťažkosti so zabezpečením koksu a drevného uhlia, úbytok zásob surovín.
- Zníženie výroby.
- Hlavným dôvodom však bolo, že uhorský štát neplnil svoje platobné povinnosti. Na základe štátnych objednávok ešte v roku

⁸⁹ *A bányá*, 1911., č. 40-41. Spoločnosť pravidelne propagovala svoje produkty v rôznych časopisoch.

1914 začala spoločnosť vyrábať aj pre vojenský priemysel, ale štát zaplatil faktúry len čiastočne.

Alfréd Hisnyay-Heinzelmann, jeho syn dr. Béla Hisnyay-Heinzelmann, poslední majitelia Heinzelmannovej spoločnosti s manželkami.⁹⁰

Dlhy neustále rástli. Spoločnosť nevedela načas platiť staré investičné úvery, a už hrozilo, že sa dostanú do konkurzu. Vtedy sa majitelia rozhodli, že zachránia aspoň časť majetku, predajú spoločnosť a budú sa radšej zaoberať poľnohospodárstvom. Z peniaží, čo získali z transakcie, kúpili významné množstvo poľnohospodárskej pôdy nielen na *Gemeri*, ale aj *Novohrade* a vyplatili aj *Be-love* sestry⁹¹.

V *Licinciach* po tejto rodine okrem zničeného kaštieľa ostala ešte jedna biela pamiatka. Socha *Ježiša*, ktorá sa nachádza v lese nad cintorínom. Dala ju postaviť manželka *dr. Bela Heinzelman-*

⁹⁰ Fotka z rodinného archívu.

⁹¹ Podľa dedičov *Dr. Bélu Hisnyay-Heinzelmanna*.

na, *Anna Bánó*, po tom, keď sa jej manžel vrátil zdravý z prvej svetovej vojny. Ku soche sa chodila aj neskôr často modliť, keď sa bála, že synovia budú bojovať proti sebe (syn *Belo* bol štátnym občanom *Maďarska* a *Imrich* *Česko-Slovenska*). Socha bola nedávno opravená⁹².

Socha, ktorú dala postaviť manželka dr. Bela Heinzelmanna, Anna Bánó.

⁹² Podľa dedičov *Dr. Bélu Hisnyay-Heinzelmanna*.

*Pomnik Alfreda Heinzelmanna a jeho manželky v cintoríne v Licinciach.
(Foto: Peter Breznaník.)*

Baňa v medzivojnovom období

Ešte sa bojovalo na frontoch 1. svetovej vojny, keď v roku 1916 rodina *Heinzelmannovcov* predala svoju železiareň ako aj všetky bane. Novým majiteľom sa stala *Coburgovská železiarska spoločnosť*, ktorá hrala veľmi dôležitú úlohu vo výrobe železa na *Geme-ri* v 19. a v prvej polovici 20. storočia. Železiarne pôvodne založili *Koháryovci* pri hornom toku *Hrona*. Najznámejšia železiareň bola v obci *Pohorelá*, kde bolo aj riaditeľstvo spoločnosti. Posledný mužský člen rodiny bol *František Koháry*. Jeho jediná dcéra *Mária Antónia* sa 2. februára 1816 vydala za *Juraja Ferdinanda Coburga*, ktorý pochádzal z bohatej saskej rodiny princov. *Coburgovci* mali rodinné vzťahy z viacerými panovnickými rodinami v *Belgicku*, *Portugalsku*, *Francúzsku* a *Bulharsku*.

*Juraj Ferdinand Coburg.*⁹³

⁹³ Zdroj: Internet.

František Koháry už v 18. storočí začal podnikat' v železiarstve a v roku 1794 založil železiareň v *Červeňanoch*. V roku 1807 získal podiel v železiarne v *Pohorelej*, ktorá bola založená v sedemdesiatych rokoch 18. storočia. Továreň sa skladala z jednej pece a dvoch železných hámorov. V roku 1826, po smrti *Františka Koháryho*, železiarne zdedil *Ferdinand Coburg*, ktorý ďalej rozširoval spoločnosť. Získal ďalšie železiarne pri hornom toku *Hrona*, respektíve pri tokoch riek *Hornád*, *Gelnica* a *Slaná*⁹⁴.

Po smrti *Ferdinanda Coburga*, v roku 1851 sa na čelo spoločnosti postavil jeho syn *August Coburg*, ktorý naďalej pokračoval s investíciami. Výroba železa pokračovala aj v 20. storočí. V roku 1916 kúpili aj železiarne v *Chyžnianskej Vode* spolu so železorzudnými baňami. V rokoch 1913-1917 postavili železiareň v *Trnave* s dvoma *Siemens-Martinskými* pecmi, valcovňou a parnou elektrárnou. Továreň sa postupne stala najväčším závozom v *Trnave*. Tam sa spracovávalo aj surové železo vyrobené v *Chyžnianskej Vode*. Úspešný vývoj zastavila až veľká hospodárska kríza. V roku 1930, aby sa zachránila výroba v závode v *Trnave*, postupne sa zastavila výroba v ostatných železiarňach a v *Chyžnianskej Vode*. Tu, ako aj v baniach predtým, len s veľkými ťažkosťami vedeli zabezpečiť aspoň čiastočnú výrobu. V roku 1925 už mala spoločnosť veľké finančné problémy a prijala pomoc od firmy *Mannesmann* a dva roky fungovala pod názvom, *Mannesmann-Coburgova* akciová spoločnosť. Potom celú spoločnosť získala firma *Cuproferrum*. Železorzudné bane ešte aj v týchto rokoch riadil *Michal Wlachovský*.

Počas éry *Coburgovcov*, ale ani v neskorších časoch, sa v bani v *Licinciach* nevykonávala ťažba železnej rudy, realizovali sa len údržbárske práce. Napríklad v roku 1924 bolo v bani zamestnaných len 7 zamestnancov, ktorí popri údržbárskych prácach vyťažili 24 ton železnej rudy. Je to veľmi malé množstvo⁹⁵. Táto agónia bane trvala až do *Viedenskej arbitráže* a následnej zmeny štátnych hraníc.

⁹⁴ FEČKOVÁ, P.: Hutnícke podniky rodiny Coburgovcov na Slovensku. = *Archeologia Technica* 17. 2006.

⁹⁵ MATEJOVSKÝ, J., KOTRAS, J.: *Záverečná zpráva a výpočet zásob z ložiska Licince, hematit*. Spišská Nová Ves, 1956. (Rukopis.)

História bane po pripojení obce k Maďarsku

Po *Viedenskej arbitráži*, 2. novembra 1938, bola obec *Licince* pripojená k *Maďarsku*. Po príchode maďarských vojsk sa baňa nachádzajúca v chotári obce stala súčasťou štátneho podniku *Diósgyőri Magyar Királyi Állami Vas- és Acélgvár*.⁹⁸ Všetky bane na *Gemeri* – aj *Licince* – mali ústredie v *Nadabuli* pri *Rožňave*. V tých časoch baňa v *Licinciach* prešla obrovským vývojom. Po rokoch stagnácie, ktoré boli charakteristické pre roky, keď bola baňa súčasťou *Coburgovej spoločnosti* resp. spoločnosti *Cuproferrum* začala veľmi úspešná etapa, ktorá bola charakterizovaná permanentným vývojom a investíciami. Môžeme to nazvať druhou – a poslednou – zlatou érou licinského baníctva.

Po vyhodnotení situácie zo strany odborníkov zo *Diósgyőru*, sa okamžite začalo s obnovením činnosti bane. Kým v medzivojnovom období sa na bani vykonávali len údrbárske práce, teraz sa začala ťažba železnej rudy, ktorá sa stala hlavným cieľom bane. Hlavným dôvodom obnovenia ťažby bol veľký dopyt po surovinách v čase vojny. Na obnovenie ťažby bolo potrebné realizovať veľké investície. Bolo potrebné vybudovať potrebnú infraštruktúru a tiež vyčerpať obrovské množstvo nahromadenej vody z bane.

V prvom rade bolo treba zabezpečiť zásobovanie bane energiami. V roku 1940 bolo ukončené elektrické vedenie vysokého napätia (22 kV) z *Gemerskej Panice* cez *Bretku* a *Meliaty* až po elektrickú rozvodňu pred portálom bane.⁹⁹

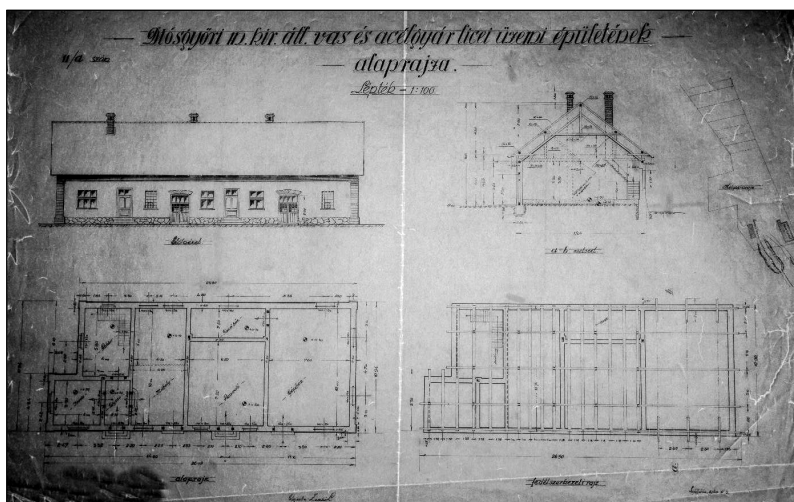
Potom sa vybuďovala nová riadiaca budova, ktorá v porovnaní so starou budovou z čias *Heinzelmannovcov* bola oveľa väčšia a komfortnejšia. Budova o rozmeroch 26 m dĺžky a 11 m šírky patrila v tej dobe medzi najlepšie. V budove sa nachádzali kancelárie, sklad, strojovňa, transformátorovňa a felezovňa.¹⁰⁰ Budova sa nachádzala juhovýchodne pred portálom štôlne *Lujza* na druhej stra-

⁹⁸ Maďarské Štátne Železiarne a Oceliarne (preklad: autor).

⁹⁹ *Kronika obce*.

¹⁰⁰ *Felezovňa* je miestnosť, kde sa na začiatku zmien skontrolovala prítomnosť a zadelili baníkov na prácu.

ne cesty. Bola využitá až do konca životnosti bane. V budove sa nachádzala aj komresorovňa, kde bol umiestnený kompresor, ktorý zabezpečil baňu stlačeným vzduchom. Stlačený vzduch sa používal na vŕtacie práce, lebo ešte v tom roku (1940) sa zakúpilo prvé vŕtacie zariadenie, ktoré veľmi uľahčilo a zrýchlilo prácu baníkov. Dovtedy sa v bani používalo len namáhavé ručné vŕtanie.¹⁰¹

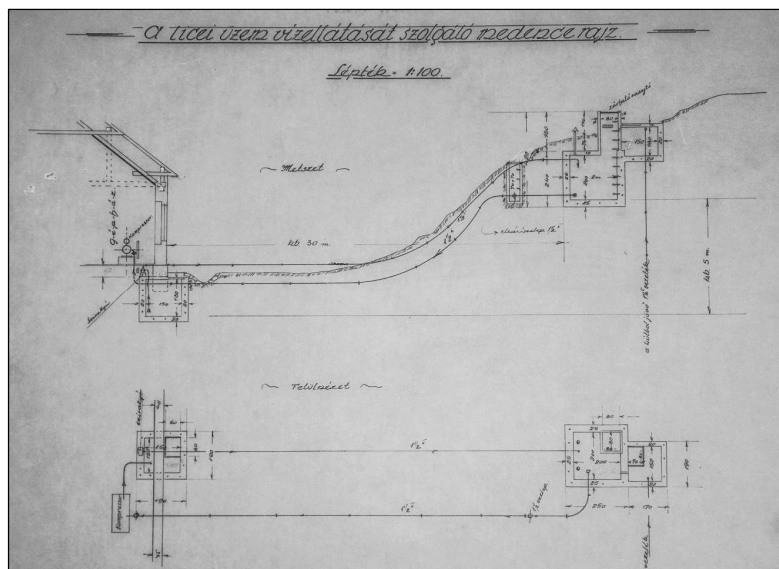

*Pôdorys budovy.*¹⁰² (Fotó: Breznanik Peter.)

Na banskú činnosť bolo potrebné baňu zabezpečiť vodou. Vybudovala sa vodná nádrž na kopci nad portálom bane, odkiaľ bola zabezpečená technická voda.

¹⁰¹ Na ručné vŕtanie sa používali základné nástroje vŕtáky a kladivo. Vŕtáky boli železné tyče s kruhovým alebo osemhranným prierezom. Vŕtanie spravidla vykonávali dvaja alebo traja baníci. V prvom prípade baník v jednej ruke držal vŕták a druhou sám doň udieral kladivom a pritom po každom údere pootočil vŕtákom. V druhom prípade jeden baník držal a pootáčal vŕták a druhý naň udieral kladivom.

¹⁰² SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 977.

Projekt zabezpečenia bane vodou.¹⁰³
(Fotó: Breznaník Peter.)

Spracovávanie vyťaženej železnej rudy sa realizovalo v spoločnosti *Diósgyőri Magyar Királyi Állami Vas- és Acélgyár*, kam sa surovina dopravila po železnici. V bani väčšinou pracovali miestni zamestnanci. Počet zamestnancov sa stále zvyšoval. Kým v roku 1938 pracovalo v bani v *Licinciach* 60 baníkov (z toho 25 miestnych a 35 z okolitých obcí) v roku 1945 už bolo zamestnaných 80 miestnych a 70 cudzích zamestnancov¹⁰⁴.

Plat zamestnancov na začiatku bol 100 pengő, ktorý sa neskôr navýšil na 175 až 200 pengő¹⁰⁵.

Ťažba sa realizovala cez štôľňu *Lujza*. Okrem tohto horizontu sa dobývalo ešte z ďalších troch horizontov. Na zrýchlenie vertikálnej dopravy rúbaniny sa v roku 1942 dal do prevádzky ťažný

¹⁰³ SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 784.

¹⁰⁴ *Kronika obce*.

¹⁰⁵ *Kronika obce*.

stroj.¹⁰⁶ Jednotlivé ťažobné horizonty boli od seba vo vzdialenosti 20 metrov a boli navzájom prepojené štyrmi slepými jamami a komínmi (horizonty 20, 40 a 60). Zo všetkých troch horizontov sa smerom hore vo výške 10 metrov vyrazili pomocné horizonty (pomocné horizonty 10, 30 a 50, takto vzniklo 6 ťažobných horizontov o výške 10 metrov). Počas ťažby sa používala dobývacia metóda výstupkového dobývania, t. j. postupovalo sa zdola smerom hore. Do konca vojny sa horizonty 10 a 20 úplne vytťažili, ale na vyšších úrovniach sa už nepodarilo zásoby železných rúd celkom – len čiastočne – vytťažit.¹⁰⁷

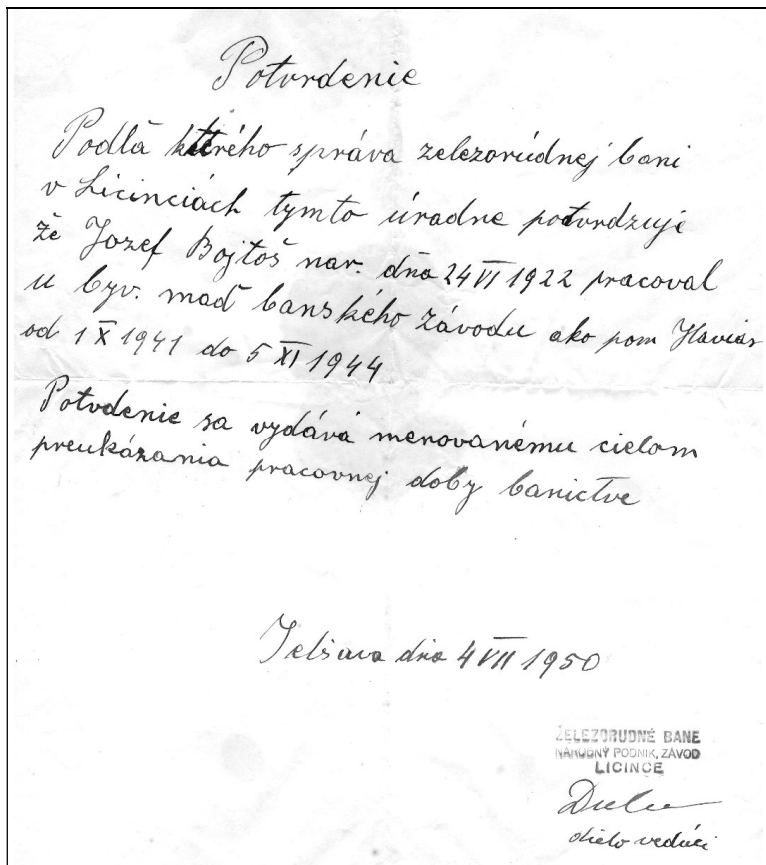
Zostatky vodnej nádrže. (Fotó: Breznaník Peter.)

Z dôvodu zvýšenia množstva ťažby sa plánovalo realizovať ďalšie investície. Medzi plánmi bolo otvorenie ďalších troch ťažobných obzorov a spojenie najnižších obzorov s povrchom zvislou jamou. Hĺbenie zvislej jamy sa začalo až po druhej svetovej vojne.

¹⁰⁶ *Kronika obce.*

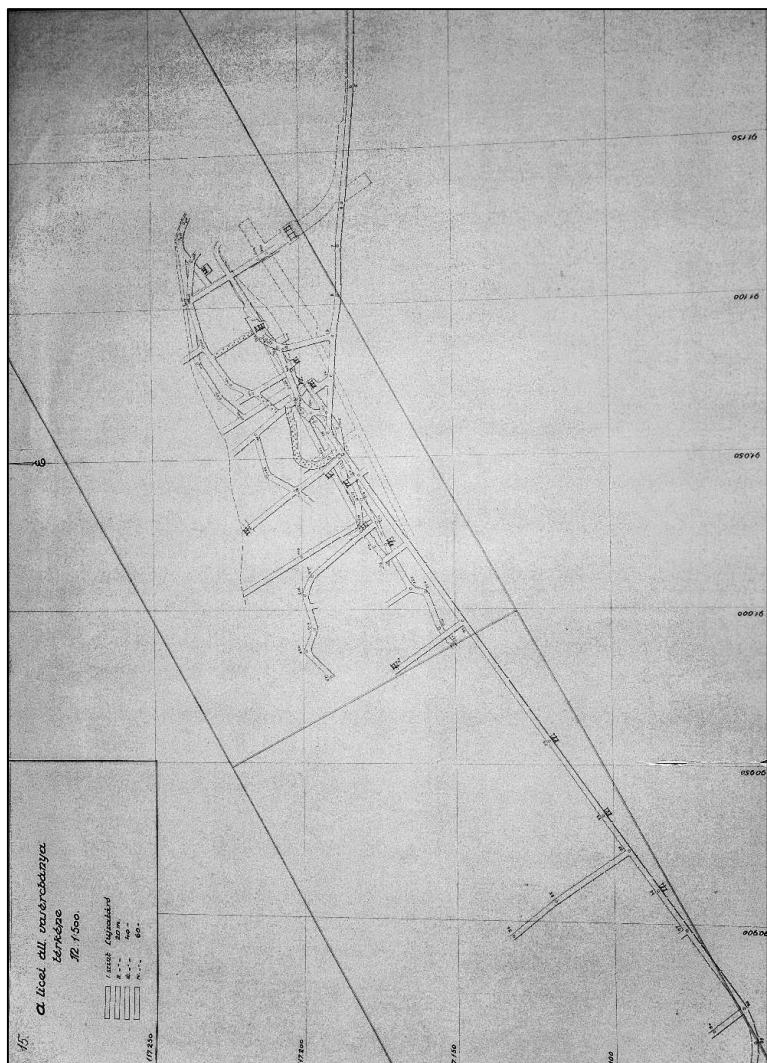
¹⁰⁷ MATEJOVSKÝ, J., KOTRAS, J.: *Záverečná zpráva.*

Úspešná éra bane v *Licinciach* skončila v decembri 1944, keď vojna dorazila do obce. Vtedy zamestnanci závodu „*banské mechanizmy, elektrické zariadenia, trafostanicu, vrtacie zariadenia a 10 000 Pengö v hotovosti, skryli v banských dielach a následne ich zamurovali...*“¹⁰⁸

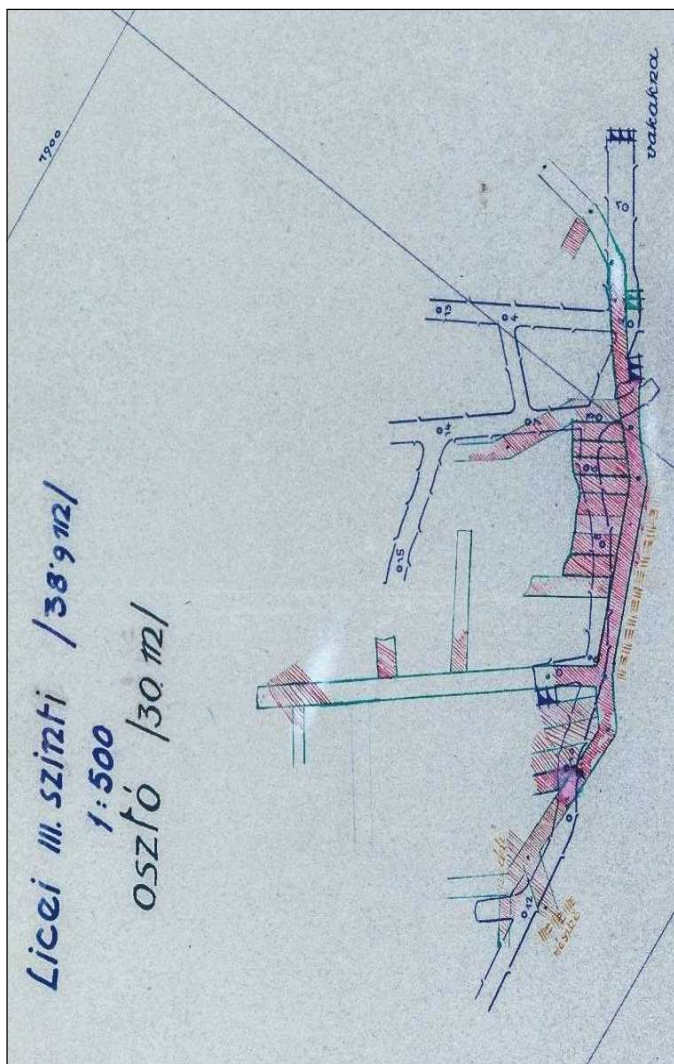
Pomocný haviar Jozef Bojtoš z Liciniec pracoval v bani v rokoch 1941–1944. (Foto: Autor.)

¹⁰⁸ NEMCSIK P.: *Adatok*.

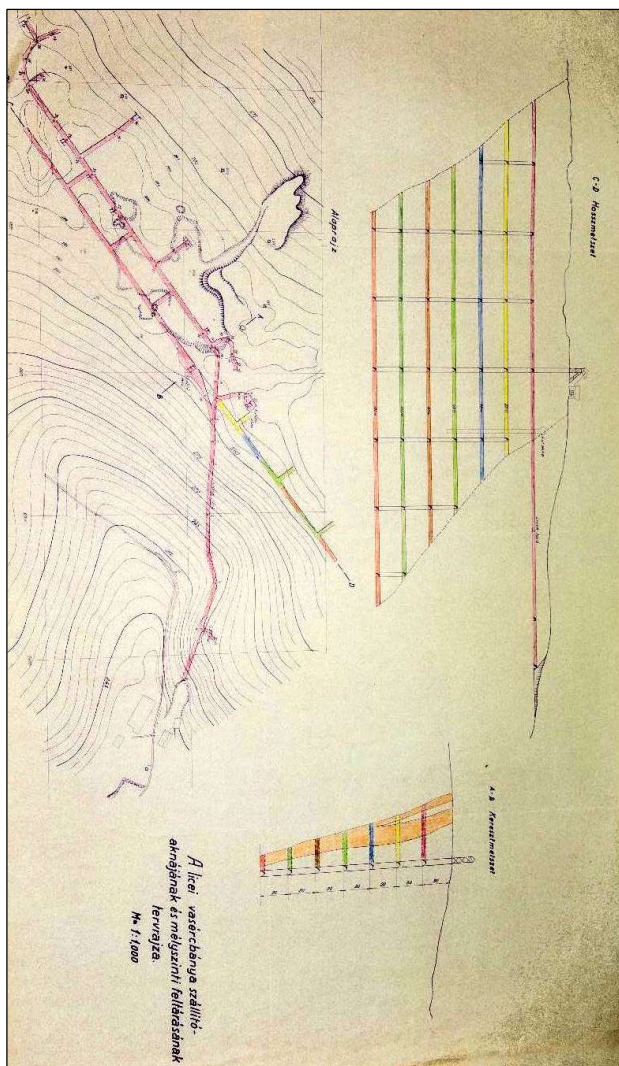
Mapa bane zo štyridsiatych rokov 20. storočia.¹⁰⁹
 (Foto: Peter Breznaník.)

¹⁰⁹ SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 3093.

Mapa pomocného horizontu 30.¹¹⁰
 (Foto: Peter Breznaník.)

¹¹⁰ SNA SBA Banská Štiavnica, fond ŽBNV, inv. č. 547.

Projekt zvislej jamy a ďalších investičných plánov bane v Licinciach.¹¹¹
 (Foto: Peter Breznaník.)

¹¹¹ SNA SBA Banská Štiavnica, fond BKNV, inv. č. 3096.

História bane po druhej svetovej vojne

Po ukončení druhej svetovej vojny sa *Licince* znovu stali súčasťou *Česko-Slovenska*. Baňa prešla obrovskými zmenami. Na základe dekrétu prezidenta republiky *Edvarda Beneša*¹¹³ č. 100 Zb., zo dňa 24. októbra 1945 o znárodnení baní a niektorých priemyselných podnikov, bola znárodnená (podobne ako aj ostatné bane) a prešla do majetku Česko-slovenského štátu. Na základe tohto dekrétu už začiatkom roka 1946 vznikali národné podniky podľa výnosov ministra priemyslu, ktorému táto právomoc patrila. Tak vznikol s platnosťou od 1. januára 1946 aj národný podnik *Železorudné bane* so sídlom v *Spišskej Novej Vsi*. *Železorudné bane* vznikli z 13 spoločností, medzi ktorými boli aj *Štátne banské a hutnícke závody Nadabula*, do ktorej patrila aj závod *Licince*. Národný podnik *ŽB Spišská Nová Ves* sa skladal z 2 častí, zo severného inšpektorátu so sídlom v *Spišskej Novej Vsi*, a z južného inšpektorátu so sídlom v *Rožňave*. Závod *Licince* bol začlenený do južného inšpektorátu.¹¹⁴

Ekonomické hľadiská nútili vedúcich pracovníkov podniku už v prvých rokoch jeho existencie rušiť prevádzky, ktoré sa ukázali nerentabilné. Z týchto príčin bol zrušený aj závod v *Licinciach*. Tieto zásahy sa neobišli bez neprijemností. Pre zastavenie prác v *Licinciach* bol súdne stíhaný Ing. *Štefan Tvardek*, ktorý ako vedúci *Gemerského inšpektorátu* zastavenie nariadil.¹¹⁵ V tejto dobe boli

¹¹³ *Edvard Beneš* (1884-1948) bol český politik, diplomat, právnik a filozof, ktorý zastával popredné miesto v prvom česko-slovenskom odboji a následne viaceré vrcholové štátne funkcie v *Česko-Slovensku* – funkciu ministra zahraničných vecí v rokoch 1918–1935, predsedu vlády v rokoch 1921–1922 a prezident v rokoch 1935–1938 a 1939–1948, pričom v rokoch 1939–1945 bol vedúcim predstaviteľom druhého česko-slovenského odboja. (Zdroj: Internet.)

¹¹⁴ KOLEKTÍV AUTOROV: *25 rokov Železorudných baní Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves, 1970.

¹¹⁵ KOLEKTÍV AUTOROV: *25 rokov Železorudných baní*.

v bani v *Licinciach* zamestnaní len 4 zamestnanci, ktorí len udržiavali baňu.¹¹⁶

Po prehodnotení rozhodnutia o zastavení prác v závode *Licinciach* sa vedenie podniku rozhodlo o pokračovaní banskej činnosti na ložisku. Obnovovacie práce a začatie ťažby na ložisku sa plánovalo v roku 1950. Uvažovalo sa o hĺbení hlavnej šachty na 220 m, a o výstavbe potrebných objektov na povrchu aj v podzemí. Na stanici ČSD¹¹⁷ *Hucín* sa mala vybudovať nakladacia rampa. Ukončenie hĺbenia jamy sa plánovalo na marec 1953. Prieskumom overené zásoby predstavovali 280 000 ton hematitu.

Zamestnanci bane pred budovou závodu.

Hĺbenie novej šachty realizoval národný podnik *Banské stavby*, ktorý zamestnal aj miestnych baníkov z *Liciniec*, ktorí dobre po-

¹¹⁶ KOČIŠ, J., MAKOVÍNY, J., REISER, M.: *Baňa Rožňava*. Spišská Nová Ves, 1990.

¹¹⁷ Česko-slovenské štátne dráhy.

znali miestne podmienky. Od začiatku roka 1952 do 20. apríla 1953 vyhĺbili 124,75 metrov. V roku 1953 hĺbenie šachty z príkazu *Ministerstva hút a dolov (MHD)* dočasne zastavili. Hodnota diela ku dňu zastavenia predstavovala 2.361.571 Kčs.¹¹⁸

S cieľom realizovať a skončiť prieskum železnej rudy pričlenili ložisko v roku 1953 z *Gemerských železorudných baní (GŽB)* k *Východoslovenskému rudnému prieskumu*, n. p. v *Spišskej Novej Vsi (VSRP)*. Prieskumné práce sa skončili 31. decembra 1955. Podľa záverečnej správy z výsledkov prieskumu¹¹⁹ by ďalšie dobývanie overených zásob železných rúd na ložisku nebolo rentabilné¹²⁰.

Výsledky geologického prieskumu boli pre baňu veľmi nepríjemné, lebo zistené množstvo železných rúd bolo také malé, že nebolo rentabilné pokračovať s ďalšími prácami na hĺbení šachty. Od skončenia prieskumných prác *Východoslovenského rudného prieskumu* sa do februára 1957 robila len údržba banských diel. Medzitým *GŽB* a *VSRP* spracovali návrh na likvidáciu ložiska a predložili ho na schválenie *MHD* – hlavná správa ťažby rúd, ktoré likvidáciu povolilo.

Likvidačné práce uskutočnil *VSRP*, závod *Jelšava*. Štôľňu *Lujza* zamurovali a zvislú jamu zakonzervovali a dňa 12. júna 1957 odovzdali ložisko *Gemerským železorudným baniam*, n.p. *Rožňava*¹²¹.

V päťdesiatych rokoch minulého storočia bol aj život bane charakterizovaný spoločensko-politickou situáciou, aká bola v celom *Česko-Slovensku*. V roku 1951 bola založená závodná organizácia *KSC*¹²². Dňa 24. septembra 1955 sa konalo zasadnutie, pri ktorom licinskí baníci obdržali putovnú zástavu za výborné výsledky práce. V tých časoch na čele závodu stáli: *Jozef Kovács*, *Ján Mar-tínek*, *Ján Fosál* a *Jozef Sauer*. Vyznamenaní

¹¹⁸ Koruna česko-slovenská.

¹¹⁹ MATEJOVSKÝ, J., KOTRAS, J.: *Záverečná zpráva*.

¹²⁰ KOČIŠ, J., MAKOVÍNY, J., REISER, M.: *Baňa Rožňava*.

¹²¹ KOČIŠ, J., MAKOVÍNY, J., REISER, M.: *Baňa Rožňava*.

¹²² Komunistická strana Česko-Slovenska.

zamestnanci závodu boli: *Mikuláš Gregor, Gejza Berente, Andrej Benyus a Gejza Kovács*¹²³.

Dňa 12. júna 1957 sa banská činnosť v *Licinciach* definitívne ukončila. Završila sa niekoľko desaťročí trvajúca ťažba železných rúd, ktorá mala niekoľko úspešných ako aj menej úspešných etáp.

*Baníci z Liciniec v päťdesiatych rokoch minulého storočia.*¹²⁴

Areál závodu odvtedy postupne schátral. Miestni obyvatelia postupne rozoberali budovy a využívali z nich stavebný materiál. Postupne všetko zarastalo trávou, kríkmi a stromami. Štôľňu *Lujza* zamurovali, zvislú jamu zakonzervovali a ústie zabetónovali.

Trvalo to až do deväťdesiatych rokov minulého storočia. Po zmene režimu „novodobí zlatokopi“, ktorí boli schopní za niekoľ-

¹²³ *Kronika obce.*

¹²⁴ Fotografia je majetkom *Gejzu Berenteho*.

ko kíl železného alebo iného kovového šrotu vojsť aj do podzemia, zahájili „znovu otvorenie“ banských diel. Výsledkom ich nežiadúcej práce bolo, že sa porušil betónový kryt zvislej jamy. Otvorená jama sa stala veľmi nebezpečnou a bola nutná jej okamži-tá sanácia.

Štôľňu *Lujza* v januári 2003 znovu zamurovali. Práce realizovala spoločnosť *Rudné bane*, štátny podnik.

Zakonzervovanie zvislej jamy sa robilo v dvoch etapách. Najprv v roku 2009 sa ústie jamy dočasne zakrylo drevenou guľati-nou, aby sa zabránilo nežiadúcemu vniknutiu a náhodným úrazom.

V novembri nasledujúceho roka sa realizovala definitívna likvidácia jamy. Celá sa zasypala základkou a ústie sa zabetónovalo. Práce aj v tomto prípade realizovala spoločnosť *Rudné bane*, štátny podnik.

Odvtedy baňa v Licinciach spí ako Šípková Ruženka.

„Hladači pokladov” znova otvorili štôňu.

Otvorili aj zvislú jamu.

V roku 2003 sa štôlna znovu zamurovala.

Ústie šachty zakryté drevenou guľatinou.

Zasypanie jamy základkou.

Zabetónovanie ústia zvislej jamy.

Ťažené rudy na ložisku v Licinciach

Na ložisku v *Licinciach* počas realizovania banskej činnosti sa ťažili v prvom rade železné rudy, hlavne hematit a v menšej miere limonit. Počas prvej svetovej vojny sa ťažili aj medené rudy malachit a azurit.

Hematit

Hematit alebo krveľ je minerál kryštalizujúci v trigonálnej sústave, chemicky takmer čistý oxid železitý – Fe_2O_3 . Vzniká dehydratáciou limonitu pri metamorfóze usadených železných ložísk, pneumatolyticky alebo hydrotermálne. Kryštály hematitu bývajú tabuľkovité alebo romboédrické, niekedy však aj pyramídálne alebo prizmatické. Tabuľkovité kryštály môžu vytvárať ružice. Okrem kryštálovej podoby môže mať hematit celistvý, kompaktný, stĺp-

covitý alebo obličkovitý, hroznovitý habitus. Obličkovitá forma hematitu sa označuje ako oolitická ruda. Jeho farba sa mení od hnedastej, jasnočervenej, krvavočervenej až po ocel'ovosivú a železnočiernu. Vryp má hnedočerveny. Je to nepriehľadný minerál s kovovým až matným leskom.¹²⁵

Hematit z Krásnohorského Podhradia.¹²⁶ (Foto: Kulcsár Géza.)

Limonit

Limonit je zmes hydratovaných minerálov železa (prevažne goethitu, lepidokroitu, hematitu, maghemitu a jarositu) s približným chemickým vzorcom $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot n\text{H}_2\text{O}$). Známy je aj ako hnedeľ,

¹²⁵ Zdroj: Internet.

¹²⁶ Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

obsahuje až 50 % železa a prímes fosforu. Limonit je amorfný, to znamená, že nevytvára kryštály. Vyskytuje sa celistvý, v podobe konkrécií, ale aj v podobe hroznovitých a lúčovitých agregátov s lúčovitou vláknitou štruktúrou. Často vytvára pseudomorfózy po pyrite a iných mineráloch. Má žltohnedú, žltú, hnedú až takmer čiernu farbu a žltohnedý vryp. Je nepriehľadný s polokovovým, hodvábnym alebo matným leskom. Vzniká v oxidačných zónach rúd železa, príp. vo vodnom prostredí a nájst' ho možno aj v rašeliniskách. Vyskytuje sa aj v mnohých horninách ako produkt rozkladu pyritu, hematitu a iných Fe-minerálov.¹²⁷

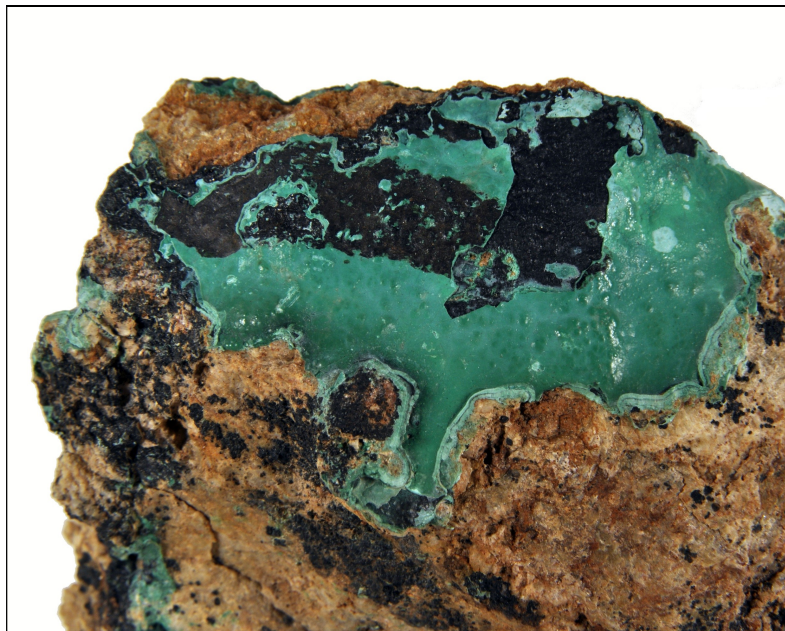

¹²⁷ Zdroj: Internet.

Limonit (Goethit) zo Železníka.¹²⁸ (Foto: Kulcsár Géza.)

Malachit

Malachit je minerál, chemicky zásaditý dihydroxid-uhličitan meďnatý – $\text{Cu}_2\text{CO}_3(\text{OH})_2$. Tento minerál vytvára len zriedkavo ihlicovité alebo prizmatické kryštály, väčšinou sa vyskytuje vo forme nátekov prípadne máva obličkovitý habitus s vláknitou vrstevnatou štruktúrou. Veľmi často vytvára povlaky. Tento minerál má sýtozelenú farbu a bledozelený vryp. Býva priehľadný až nepriehľadný a jeho kryštálové plochy sa vyznačujú skleným až diamantovým leskom. Vlákňité agregáty majú hodvábný lesk. Vzniká vo zvetraných a oxidačných častiach medených ložísk, často aj s inými sekundárnymi minerálmi, napr. s azuritom.¹²⁹

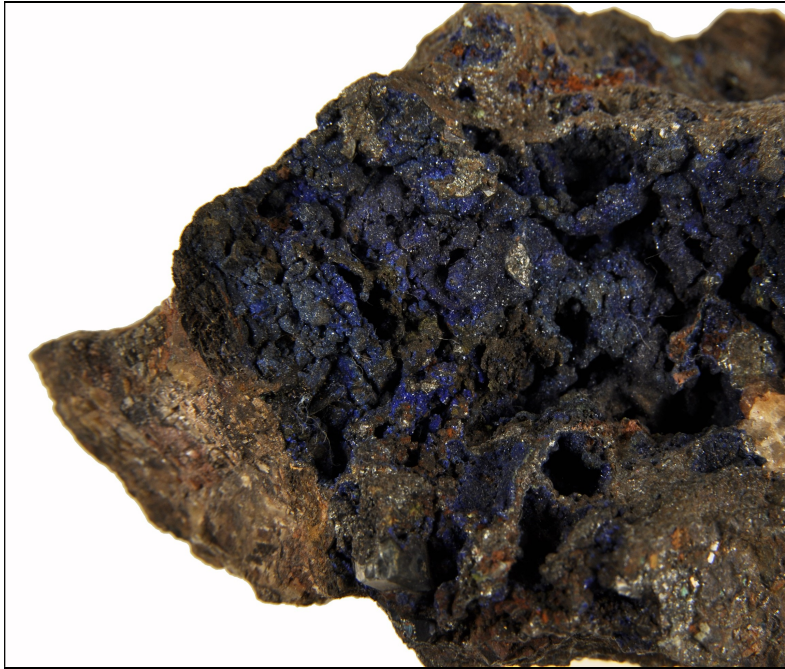
¹²⁸ Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

¹²⁹ Zdroj: Internet.

Malachit z Lubietovej.¹³⁰ (Foto: Kulcsár Géza.)

Azurit

Azurit je minerál kryštalizujúci v monoklinickej sústave, chemicky zásaditý uhličitan meďnatý – $\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2$. Vytvára tabuľkovité alebo krátke prizmatické kryštáliky, ktoré môžu byť zdvojiténé. Tento minerál sa však vyskytuje aj v podobe celistvej, hľuzovitej a zemitej, vytvára náteky na stenách banských štôlní aj na kameňoch vo vode vytekajúcej zo starých hald. Zvyčajne máva azúrovomodrú farbu a bledomodrý vryp. Najčastejšie býva nepriehľadný, zriedka polopriehľadný. Má sklený lesk. Vzniká v oxidačných častiach medených ložísk.¹³¹

¹³⁰ Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

¹³¹ Zdroj: Internet.

*Azurit z Gelnice.*¹³² (Foto: Kulcsár Géza).

Pamiatky banskej činnosti v Licinciach

Po banskej činnosti, ktorá sa v *Licinciach* vykonávala počas niekoľko desaťročí, nezostalo v obci veľa stavebných pamiatok. Sem patria v predovšetkým staré banské diela a ruiny starých budov. Z banských diel sú to posledné dve, zamurovaná štôlna Lujza a ústie zasypanej a zabetónovanej zvislej jamy. Dostať sa do bane nie je možné, lebo vstup do oboidvoch banských diel je z bezpečnostných dôvodov zamedzený.

V prípade budov je stav ešte horší. V areáli bane a jej okolí sa nezachovala ani jedna. Len jedna betónová vaňa sa nachádza na kopci nad portálom štôlny, ktorá bola súčasťou vodných stavieb bane. Okrem toho v blízkosti ústia jamy sa zachovali betónové základy jednej starej budovy. Všetko ostatné už chýba. Pravdepodobne ich rozobrali miestni obyvatelia a využívali ich ako stavebný materiál na výstavbu domov. Na konci obce, na ľavej strane cesty vedúcej k bani, stoja dve budovy, ktoré boli postavené na začiatku 20. storočia pre banských technikov. Dnes slúžia ako obytné domy.

Oveľa dôležitejšie sú písomné pamiatky, ktorých nie je veľa, ale postačujú na to, aby sa z nich dala vyčítať história bane v *Licinciach*. V prvom rade sa jedná o články v dobových novinách a časopisoch, ale aj v archívoch a odborných publikáciách sa nájdu dôležité informácie o tejto bani.

Asi najzaujímavejšia publikácia, kde môžeme čítať o bani a baníkoch z *Liciniec* je kniha „*Aki bányász akar lenni...*”¹³³, ktorá vyšla v *Miskolci* v roku 1987. V tejto knihe autor porovnáva odborné výrazy baníkov používané v *Gemerskej* a *Borsodskej župe*. Materiál na vydanie knihy zozbieral v roku 1961 *Nemcsik Pál*, učiteľ a etnológ z *Borsodnádassu*¹³⁴. Z gemerských baní si vybral

¹³² Herman Ottó Múzeum, Miskolc.

¹³³ „Keď niekto chce byť baníkom...” (Preklad: autor.)

¹³⁴ Obec v severnom Maďarsku.

práve baňu v *Licinciach*. Informácie mu poskytol *Štefan Szögedy*, baník z *Liciniec*, narodený v roku 1922, ktorý dlhé roky pracoval ako baník v tejto bani. Sú to veľmi zaujímavé a cenné informácie o každodennom živote licinských baníkov.

„Aki bányász akar lenni...”

BORSOD ÉS GÖMÖR MEGYEI
BÁNYÁSZSZÓTÁR

MISKOLC

1987

Obal knihy.
Banicka hymna

*Zdar Boh hore, smrť nám kynie,
šachta volá, kahan už tlie.
Smrtonosné živly bane,
tie zráňajú naše dlane.*

*Nechcem poklad čiernej zeme,
švarné dievča už doluje.
Už doluje v mojom srdci,
milá moja, verný som ti.*

*A keď raz v útrobach zeme,
posledný dych nás zájde
Osud náš je v rukách Boha,
pomôže nám vieme.*

*A ty dievčatko nezúfaj,
baníkom zomrieť ma nechaj.
Duša sa povznesie v raj, v raj,
Boh zdaru daj, Boh zdaru daj, Boh zdaru daj!¹³⁵*

Bányászhimnusz Gömörből¹³⁶

¹³⁵ Táto banícka hymna sa spieva na Slovensku a v Maďarsku. V terajšej podobe sa objavila v *Banskej Štiavnici* r. 1905.

¹³⁶ Maďarská verzia baníckej hymny z *Gemera*. Tak ako obyvatelia *Liciniec* aj zamestnanci bane boli väčšinou maďarskej národnosti.

*Vihar a levelet ide-oda fújja.
A szegény bányásznak szomorú a sorsa.
Ma még rózsás élet, holnap sötét álom,
Ne sajnáld a csókjaidat, gyönyörű virágom.*

*Szerencse fel, szerencse le,
Ilyen a bányász élete.
Váratlan vész rohanja meg,
Mint bérctetőt a fergeteg.
Nem kincs után sóvárgom én,
Bányász kislányt óhajtok én.
Bányász kislányt óhajt szívem,
Ki szívvel is bányász legyen.*

*Borulj reám szép kedvesem,
Úgysem lehetsz mindig velem.
Az akna hív, Isten veled!
De itt hagyom szerelmemet...
És az igaz szívem helyén,
Hű szívedet viszem el én.
Megőríz az majd engemet,
Bányász kislány: Isten veled!*

*Ne sírj, ne sírj, nincs ok miatt,
Gonosz halál ott nem kísért.
Bár lent van a bányász hona,
Mégis közel az ég oda.
Ha elveszünk mélyen alatt,
Nem lesz nekünk nehéz a hant.
Anyánk a föld majd átölel
Bányász legény: Szerencse fel.
Nincs ott madár, lomb nem fakad,
Ott a kemény sziklák alatt.
Mégis a szív úgy feldobog,
Bányász kislány érted dobog.*

*Örök homály, vak éjszaka,
De mégis van fényes csillag.
Csillag a mécs, sugár lövell,
Bányász legény: Szerencse fel!*

Refr./

*Vígan megyünk, vígan lépünk,
Amerre létrát látunk.
Munkához lát mindegyikünk a mély, sötét aknában.
Hangzik a lőpor robbanása,
Acél csákány csattogása.
A csillék robognak fel, le,
Szerencse fel, szerencse le, szerencse fel!*

*És ha majd a föld ölében végóránkat éljük,
Isten kezében életünk, ő megsegít, reméljük.
Te kisleány ne bánkódjál,
Bányásznak halni szép halál.
Egekbe szállani fel, fel.
Szerencse fel! Szerencse le! Szerencse fel!¹³⁷*

RESUME

¹³⁷ Spievala: Anna Zajacsko, Čučma. Zapísal: Sándor Szöllős, Čučma, august 1943.

Licince ležia pri potoku *Muráň*, približne na polceste medzi *Tornaľou* a *Revúcou*. Obec vznikla v stredoveku, v 12. storočí. Prvá písomná zmienka o obci sa nachádza na jednej donačnej listine z roku 1243. Stredoveké osídlenie veľmi trpelo, ale bolo životaschopné a existuje aj doteraz. Obyvatelia sa zaoberali hlavne poľnohospodárskou výrobou a hrnčiarstvom, ale významné bolo aj pálenie drevného uhlia a ťažba surovín. V chotári dediny v dvoch peciach sa vyrábalo aj kvalitné železo.

Publikácia sa v prvom rade zaoberá dobývaním železnej rudy v *Licinciach*. Dobývanie na ložisku sa začalo v 19. storočí, najskôr povrchovo a neskôr hlbinným spôsobom. Hlbinné dobývanie je späté s rodinou *Hisnyai-Heinzelmannovcov*. Táto rodinná firma mala železiareň v *Chyžnianskej Vode* a práve táto železiareň potrebovala veľké množstvo kvalitnej železiorudnej suroviny. Okrem baní na *Železníku*, kde spoločnosť ťažila veľké množstvo železnej rudy, aj *Licince* dodávali kvalitnú surovinu na výrobu železa. V histórii bane je táto perióda práve najdôležitejšou, až do vypuknutia prvej svetovej vojny. Potom, po zmene vlastníkov bane až do roku 1938, nasledovala stagnácia v živote bane. Po tomto roku ale nasledovalo ďalšie veľmi úspešné obdobie, pre ktoré boli charakteristické veľké investície. Vyťažená ruda z *Liciniec* sa v tomto období spracovávala v železiarňach v *Diósgyőri*. Po druhej svetovej vojne už nemôžeme hovoriť o úspešnom období a v päťdesiatych rokoch minulého storočia sa dobývanie zastavilo a baňa sa uzavrela. Dnes už na mieste bývalej bane ostal len zamurovaný portál štôlne *Lujza* a zabetónovaný otvor bývalej dopravnej jamy.

V pamäti obyvateľov žije baňa naďalej. Táto epocha nie je taká dlhá, aby sa celkom zabudlo na túto časť histórie obce. Ešte stále tu žijú v ľudia, ktorí videli vychádzať železnou rudou naložené banské vozíky zo štôlne. Žijú ešte potomkovia niekdajších baníkov, ktorí v bani pracovali. V ich pamäti sú ešte aj bývalé budovy nachádzajúce sa v areáli. Práve preto nebol veľký problém pozbierať informácie na napísanie tejto publikácie. Na konci dediny ešte stále stojí bývalý kaštieľ rodiny *Hisnyai-Heinzelmannovcov*, ale žiaľ vo veľmi zlom technickom stave.

Dúfam, že sa nikdy celkom nezabudne na bývalú baňu a minimálne obyvatelia obce sa budú na ňu pamätať aj v ďalších desaťročiach, pretože ich predkovia tam ťažko pracovali. K tomu nech podá pomocnú ruku aj táto kniha, ktorá stručne zhŕňa to storočie, keď miestni baníci z podzemia v *Licinciach* dolovali železnú rudu a v malom množstve aj meď. Aj na ich pamiatku nech znie:

Zdar Boh!

Ing. Lőrincz Árpád, PhD.

ÖSSZEFOGLALÁS

Lice kis település a *Murányka* patak mentén, körülbelül feleúton *Tornalja* és *Nagyróce* között. Keletkezése a középkorba, a 12. századba nyúlik vissza. A település első írásos említése egy 1243-ból származó okiratban található. A középkori település a történelem folyamán sokat szenvedett, de életképesnek bizonyult, és máig is létezik. Lakói elsősorban mezőgazdasági termeléssel és fazekassággal foglalkoztak, de jelentős volt a faszénégetés, valamint a bányászat is, két vasolvasztó kemencéjében pedig jó minőségű vas készült.

A könyv elsősorban a licei vasérc bányászatával foglalkozik. A vasérc termelése a 19. században vette kezdetét, előbb külszínen, később azután mélyműveléssel is. A mélyművelésű bányászat a *Hisnyai-Heinzelmann* család nevéhez fűződik. A családnak vasgyára volt *Hisnyóvízen*, és ennek volt szükséges az érc. A vashegyi bányákon kívül, ahol nagy mennyiségű ércet termeltek, *Lice* biztosította a jó minőségű alapanyagot a vasgyártáshoz. Ez volt a bánya történetének az egyik legfontosabb időszaka, egészen az első világháborúig. Utána egy tulajdonosváltást követően a „pangás időszaka” következett 1938-ig, amikor a község és a bányamező is *Magyarország* részévé vált. Ezután az egyik legsikeresebb korszak vette kezdetét, melyet nagy beruházások jellemeztek. A bányában termelt ércet ekkor *Diósgyőrben* dolgozták fel vassá. A második világháború és az utána következő időszak azonban már nem volt ilyen sikeres, és végül a múlt század ötvenes éveiben a bánya megszűnt termelni, és be is zárt. Mára már csak a *Lujzatóró* befalazott portálja és a függőakna bebetonozott nyílása emlékeztet a dicső múltra.

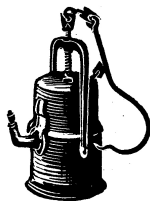
Az emberek emlékezetében azonban még megmaradt a bánya. A termelés befejezése óta elmúlt időszak még nem volt annyira hosszú, hogy teljesen a feledés homályába merüljön ez a korszaka a községnek. Még élnek a faluban, akik látták a bányából kijövő csilléket, megrakva vasércel. Közöttünk vannak az egykori bányászok gyermekei, leszármazottai, akik maguk is dolgoztak a bányában. Az idősebbek emlékeznek még a hajdan itt állt épületekre is. Éppen ezért nem kellett a sötétben tapogatóznom, amikor in-

formációkat gyűjtöttem a könyv megírásához. Áll még a falu felső határában a *Hisnyai-Heinzelmann* család egykori kastélya is, de sajnos ma már nagyon rossz állapotban van.

Remélem, hogy nem fog teljesen a múlt ködébe veszni az egykori licei vasércbánya, és legalább a község lakossága emlékezni fog rá még évtizedeken keresztül, hiszen az őseik dolgoztak ott egykor. A múltidézéshez nyújt segítséget ez a könyv, amely röviden összefoglalja annak a körülbelül száz évnek a történetét, amikor a licei határban vasércet és kis mennyiségben rézércet hoztak fel a föld mélyéből a helyi és a környékbeli bányászok. Az ő emléküknek szóljon a bányásköszöntés:

Jó szerencsét!

Ing. Lőrincz Árpád, PhD.

KRÁTKA CHRONOLOGIA BANÍCTVA

V LICINCIACH

A LICEI BÁNYÁSZAT TÖRTÉNETÉNEK RÖVID KRONOLÓGIÁJA

- 1243 – Prvá písomná zmienka o obci *Licine* v donačnej listine kráľa *Bela IV.* – *Lice* első írásos említése *IV. Béla* király adománylevelében.
- 1332 – Prvá písomná zmienka o licinskom kostole v registri pápežských kolektorov. – A licei templom első írásos említése a pápai tizedjegyzékben.
- 1427 – V obci bolo 39 poddanských port. – A faluban 39 jobbágyporta volt.
- 1672 – V obci bolo 28 poddanských port a vodný mlyn. – 28 jobbágytelek és vízimalom volt a faluban.
- 1771 – Prvá zmienka o železiarňach v *Licinciach* v diele „*Úrbéri Vallomások*”. – *Az Úrbéri Vallomásokban* először említik a licei vashámort.
- Druhá polovica 17. st. – *Csernyusovci* postavili dva kaštiele v *Licinciach*. – A *Csernyus* család két kastélyt épít a község két végén.
- 1830 – Postavil sa nový kostol v *Licinciach*. – Felépült a község új temploma.
- Prvá – *Csernyusovci* začali – A *Csernyus* család kül-

polovica 19. st.	ťažiteľnú železnú rudu povrchovým spôsobom.	színen vasércet termelt Licén.
1849	– <i>Emanuela Csernyusa</i> popravili za účasť v protihabsburgskom povstaní.	– <i>Csernyus Emánuel</i> a szabadságharc vértanúja.
1850	– <i>Czékusovci</i> prenajali vysokú pec od <i>Csernyusovcov</i> .	– <i>Czékusék</i> bérlik <i>Csernyuséktól</i> a kemencét.
1858	– Prvá písomná zmienka o licinskej bani – banská kniha o ložisku <i>Victor</i> .	– A licei <i>Viktor</i> bányamezőre adtak ki <i>Szomolnokon</i> bányakönyvet.
1863	– <i>Csernyusovci</i> predali baňu <i>Jurajovi Heinzelmannovi</i> .	– <i>Csernyusék</i> eladják a bányáikat <i>Heinzelmann Györgynek</i> .
1880	– Začiatok hlbinej ťažby v <i>Licinciach</i> .	– Megkezdődik <i>Licén</i> a mélyművelés.
1895	– Bola dokončená štôlna <i>Lujza</i> .	– Elkészült a <i>Lujza-tárna</i> .
1898	– Bola dokončená lanovka <i>Železník-Chyžná Voda</i> .	– Elkészült a <i>Vashegy-Hizsnyóvízi</i> kötélpálya.
1907	– Ukončila sa ťažba železných rúd v <i>Licinciach</i> .	– Megszűnt a licei bányában a vasérctermelés.
1909	– Boli realizované prie-	– Mélyfúrásokat eszkö-

- skumné vrty v *Licinciach*. zölt *Lice* határában a *Heinzelmann* társaság.
- 1909 – Začiatok znovu otvorenia bane v *Licinciach*. – Megkezdtek a licei bányája újra nyitását.
- 1913 – Začalo sa presitovanie, a odvoz trosiek z haldy pod kopcom *Hámmorhegy* do železiarne v *Ózde*. – Megindult a *Hámmorhegy* alján hátrahagyott salak átrostálása és *Ózdra* szállítása.
- 1914 – Vypukla I. svetová vojna. – Kitört az első világháború.
- 1916 – Začala sa ŕažba medených rúd v *Licinciach*. – Rézércet kezdtek el termelni a licei bányában.
- 1917 – *Heinzelmannovci* predali železiarne v *Chyžnianskej Vode* aj všetky bane *Coburgovskej spoločnosti*. – A *Heinzelmann* család eladta a hizsnýóvízi vasgyárat és a hozzá tartozó bányákat a *Coburg Fülöp-féle Bánya- és Kohóművek* r. t.-nek.
- 1924 – V licinskej bani pracovalo len 7 zamestnancov. – Már csak 7 alkalmazott dolgozik a licei bányában, akik karbantartást végeznek.
- 1925 – Baňa sa stala majetkom spoločnosti *Cuproferrum*. – A bánya a *Cuproferrum* társaság tulajdonába került.
- 1938 – Po *Viedenskej arbit-* – Az első bécsi döntés ér-

	<i>ráži boli Licince pripojené ku Maďarsku.</i>	telmében <i>Licét Magyarországhoz csatolják.</i>
1939	– Baňa sa stala súčasťou <i>Maďarských štátnych bani a železiarní.</i>	– A bánya a <i>Diósgyőri Magyar Királyi Állami Vas- és Acélgyár</i> részévé vált.
1940	– Dokončil sa prívod vysokého napätia ku bani z <i>Gemerskej Pánice.</i>	– Elkészült <i>Gömörpanyit-ról</i> a magasfeszültségű villanyvezeték a bányához.
1940	– Dokončila sa nová priemyselná budova.	– Elkészült az új üzemi épület.
1942	– Dali do prevádzky nový ťažný stroj	– Új felvonógépet helyeznek üzembe a bányában.
1944	– Vojna zasiahla obec <i>Licince</i> . Prerušila sa činnosť v bani.	– A háború eléri <i>Licét</i> . Felfüggesztik a bányában a tevékenységet.
1945	– Baňa mala 80 zamestnancov.	– A bányának 80 alkalmazottja volt.
1946	– Baňa v <i>Licinciach</i> sa stala súčasťou <i>Železorných bani Spišská Nová Ves.</i>	– A licei bánya az iglói székhelyű <i>Železorné bane</i> társaság része lett.
1952	– Začalo sa hĺbenie novej zvislej jamy.	– Megkezdtek az új akna mélyítését <i>Licén</i> .
1953	– Prerušilo sa hĺbenie zvislej jamy.	– Leállították az új akna mélyítését.

1953	– Začal sa podrobný geologický prieskum ložiska v <i>Licinciach</i> .	– Megkezdtek a lelöhely új részletes geológiai felderítését.
1955	– Ukončil sa geologický prieskum.	– Befejeződött a geológiai felderítés.
1957	– Likvidácia bane.	– A bánya felszámolása.
2003	– Štôlna <i>Lujza</i> sa znovu zamurovala.	– Újra befalazták a <i>Lujza-tárnát</i> .
2010	– Zvislá jama sa zasy-pala a zabetónovala.	– Betömedékelték és bebetonozták a függőaknát.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BARTHOLOMAEIDES, L.: *Inclyti Superioris Ungariae comitatus Gömöriensis Notitia historico-geographico statistica*. Leutschoviae, 1806-1808.
- BATTA I.: A gömöri bányászat múltjából. = *Az Érc- és Ásványbányászati múzeum közleményei* 3. Rudabánya, 2006.
- BENKE L.: *Ipari technológiák és gépek I. A). Bányászat*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990.
- BETECHTIN, A. G.: *Mineralógia*. Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry, Bratislava, 1955.
- BOLFÍK, J. (red.): *Gemer-Malohont I*. Rimavská Sobota, 1990.
- B.KOVÁCS I.: *Gömörország*. Rimaszombat, 2009.
- BOROVSKY S. (red.): *Gömör-Kishont vármegye*. Budapest, [1903]. (Magyarország vármegyéi és városai.)
- DANYI D., DÁVID Z.: *Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)*. Budapest, 1960.
- DVORZSÁK J.: *Magyarország helységnévtára*. Budapest, 1882.
- DÉRY Károly (szerk): *Magyar Bánya-kalauz*. 1881, 1892, 1896, 1900, 1905, 1910, 1914. Budapest.
- EDVI ILLÉS A.: *A magyar vaskőbányászat és vaskohászat ismertetése, különös tekintettel az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon résztvevő vállalatokra*. Budapest, 1900.
- EISELE G. (zost.): *Gömör és Borsod vármegyék bányászati és kohászati monografiája. Első rész. Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének bányászati monografiája*. Selmezbánya, 1907.
- ENGEL P.: *Kamarahaszna-összeírások 1427*. Budapest, 1989.
- ERDÉLYI G.: *Gömör vármegye klasszicista építészete*. Bratislava, 1996. Madách-Posonium.
- FEČKOVÁ, P.: *Hutnicke podniky rodiny Coburgovcov na Slovensku*. = *Archeologia Technica* 17., 2006.
- FÉNYES E.: *Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben*. Pest, 1837.
- FÉNYES E.: *Magyarország geographiai szótára*. Pest, 1851.
- FRÁK, G.: *Banictvo v Železníku*. Rimavská Sobota, 1987.

- GYÖRFFY Gy.: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. II. Budapest, 1987. Akadémiai Kiadó.
- HAJSTER, L.: *Jelšava*. Jelšava, 1998.
- HERMANN R.: Az 1849-1850. évi kivégzések = *Aetas*, 2000. 1-2.
- HUNFALVY J. (red.): *Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyének leírása*. Pest, 1867.
- ILA B.: *Gömör megye*. III. köt. Budapest, 1946. Magyar Tudományos Akadémia.
- IPOLYI A.: *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria. Pápai tizedszedők számadásai. 1281-1375*. Budapest, 1887
- JAKOBEI, P.: *Duchovní poklad*.
- KATONA T.: *A tatárjárás emlékezete*. Budapest, 1987.
- KEMPELEN B.: *Magyar nemesi családok*. Budapest, 1915.
- KOČIŠ, J., MAKOVINY, J., REISER, M.: *Baňa Rožňava*. Špišská Nová Ves. 1990.
- KOCH S., SZTRÓKAY I.: *Ásványtan*. Budapest, 1954.
- KOLEKTÍV AUTOROV: *25 rokov Železoruďných baní Spišská Nová Ves*. Spišská Nová Ves, 1970.
- LABAN CZ, Š. (zost.): *Banický Gemer*. Martin, 1973. Vydavateľstvo Osveta.
- Lexikon universorum regni Hungariae locorum populosorum. Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása*. Budapest, 1920.
- LŐRINCZ Á.: *Az elfelejtett bánya*. Rudabánya, 2014.
- LŐRINCZ Á.: *Zabudnutá baňa*. Rudabánya, 2015.
- LŐRINCZ Á.: „Énekgyár” a karszton. Kečovo – Kecő, 2014.
- LŐRINCZ Á.: *Vasércbányászat Licén*. Rudabánya, 2018.
- MADERSPACH L.: *Magyarország vasércz-fekhelyei*. Budapest, 1880. Magyar kir. Természettudományi Társulat.
- MADRESPACH L.: *A pelsőcz-ardói czink- és gálma-fekhelyek*. = *Földtani Közlöny*, 1877.
- MATEJOVSKÝ, J., KOTRAS, J.: *Záverečná zpráva a výpočet zásob z ložiska Licince, hematit*. Spišská Nová Ves, 1956. (Rukopis.)
- MIHÁLYFALUSI FORGON M.: *Gömör-Kishont vármegye nemes családjai*. Šamorín, 1997.

- NEMCSIK P.: *Adatok a rozsnyóvidéki LICE-I vasércbányászok szakszókincséhez*. Borsodnádasd, 1961.
- NEMCSIK P.: „*Aki bányász akar lenni...*” *Borsod és Gömör megyei bányászszótár*. Miskolc, 1987.
- NEMCSIK P.: *A licei fazekasok. = Borsod megye népi hagyományai, Néprajzi gyűjtők és szakkörök válogatott anyaga*. Miskolc, 1966.
- ORTVAY T.: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején*. Budapest, 1891.
- PALÁDI-KOVÁCS A.: *Régi bányászélet Gömörben. = Ethnographia*, 96. évf. 1985.
- SKALSKÁ, M.: *Jelšava a Jelšavské panstvo v stredoveku*. Martin, 2009. Matica slovenská.
- SOMBATHY, L.: *Banické piesne*. Banská Štiavnica, 2003.
- SZEMÁN A.: *Újabban előkerült magyar csillék. = Bányászattörténeti Közlemények XIII*. Rudabánya, 2012.
- ŠARUDYOVÁ, M.: *Topografia železiarní na Slovensku v 19. storočí*. Košice, 1989.
- THIELE, J.: *Ein topografisch-historisch-statistisches Kundgemälde*. Kaschau, 1833.
- TIHÁNYIOVÁ, M.: *Bubekovci z Plešivca*. Georgius Bubek, 2017.
- TÓTH P.: *A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai*. Miskolc, 2010.
- TURČAN, T.: *Banicka a hutnícka minulosť Slovenska na starých pohľadniciach*. Košice, 2015.
- VÁLYI A.: *Magyar Országának leírása*. I. Buda, 1796.
- VOLNY J.: *Gömör megye bányaipara*. 1867.
- WAHLNER A.: *Magyarország bánya- és kohóipara az 1910., 1911., 1912., 1913., 1914., 1915. évben. = Bányászati és Kohászati Lapok*, 1908, 1909, 1911, 1912, 1913, 1915, 1916, 1917, 1920.

Číslo denníka *ÚJ SZÓ*.

Kronika obce *Licinca*.

Číslo časopisu *A bánya* (1909, 1911, 1917).

Číslo časopisu *Jó szerencsét* (1911).

www.pamiatkynaslovensku.sk.

www.banictvovrudohori.eu.
Prvé vojenské mapovanie.
Tretie vojenské mapovanie.

OBSAH

<i>Úvod</i>	3
-------------------	---

<i>Modlitba baníkov</i>	5
Baníctvo na Gemeri.....	7
Licince.....	15
Krátka história obce.....	16
Baníctvo v Licinciach.....	33
História bane v čase Csernyusovcov	34
História bane v rámci Heinzelmannovských železiarní.....	41
Význam Heinzelmannovcov pre gemerské baníctvo	50
Baňa v medzivojnovom období.....	65
História bane po pripojení k Maďarsku.....	69
História bane po druhej svetovej vojne	78
Ťažené rudy na ložisku v Licinciach	85
Pamiatky banskej činnosti v Licinciach	90
<i>Banická hymna</i>	92
<i>Bányászhimnusz Gömörbőlt</i>	93
Resume	95
Összefoglalás.....	97
Krátka chronologia baníctva v Licinciach.....	99
Použitá literatúra.....	104

